

קביעת דמי מזונות וחלוקתם בין ההורים

טיוטה – 30.9.2020

אריאל קרלינסקי*, מיכאל שראל**, יואב מזא"ה***

תקציר

מאמר זה בוחן כיצד יש לחלק את עלות גידול הילדים במקרה של פירוד בין בני־זוג, ומסביר כיצד יש ליישם את פסיקת בית־המשפט העליון בבע"מ 919/15, משנת 2017, בעניין מזונות ילדים באמצעות נוסחה שבית־המשפט יכול להתבסס עליה כאשר הוא פוסק דמי מזונות. הנוסחה נשענת על אומדנים אובייקטיביים ושקופים בדבר עלות גידול ילדים, אשר מתחשבת בהכנסות ההורים הכוללות והפרטניות, במספר הילדים ובגיליהם, וכן בזמני השהייה של הילדים אצל כל אחד מן ההורים. נוסחה זו מבוססת על נתונים אמפיריים של הוצאות משקי בית ועל ניתוח כלכלי שהשתמש במתודולוגיה מתקדמת שפותחה בעשורים האחרונים בספרות הכלכלית העוסקת בנושא זה. נוסחה זו תאפשר פסיקת מזונות ילדים בהתאם לפרמטרים אובייקטיביים, ולא על בסיס השערות אשר במקרים רבים הן שרירותיות, ותעניק כלי לצפייה מראש של גובה המזונות שייקבע, דבר שיביא לידי הפחתה משמעותית בהתדיינות בבית־המשפט. אנו מציגים מחשבון המאפשר לכל אחד לחשב את עלות גידול הילדים וחלוקת דמי המזונות, הזמין בכתובת: <https://kohelet.org.il/מחשבון-דמי-מזונות>. במקביל הדברים מופנים גם למחוקק, שיוכל לאמצם ולעגנם בצורה מסודרת בחקיקה.

א. הקדמה

בשנת 2017 קבע בית־המשפט העליון בהלכת בע"מ 919/15 (להלן: פסק־הדין) כי מזונות ילדים, לפחות מגיל שש ומעלה, ייקבעו בהתאם ליחס ההכנסות בין ההורים ולהוצאות שההורים מוציאים על הילדים באופן ישיר (אשר נקבעות במידה רבה בהתאם לזמני השהייה שלהם עם הילדים).¹

* כלכלן בפורום קהלת לכלכלה.

** דוקטור, ראש פורום קהלת לכלכלה.

*** דוקטור, עמית בפורום קהלת ומרצה בכיר בפקולטה למשפטים, הקריה האקדמית אונו. המחברים מודים לגברת יפית אלפנדרי, ד"ר למרים ברלינר, מר גיא פרמינגר ומשתתפי כנס האגודה הישראלית למשפט וכלכלה על הערותיהם המועילות מאוד על גרסה קודמת של המאמר.

את הכלל המשפטי הזה ניתן לבטא כנוסחה מתמטית פשוטה הקובעת את גובהם של מזונות הילדים כעלות הטיפול בילדים כפול היחס בין הכנסות ההורים פחות ההוצאות הישירות שכל הורה מוציא על ילדיו (אשר נקבעות כאמור, במידה רבה, בהתאם לזמני השהייה שלהם עם הילדים).² קביעה זו הייתה אמורה להוביל ליצירת כללים ודאיים ולצפיות שתייתר במידה רבה את ההתדיינות המשפטית, לכלי הפחות בנוגע למזונות הילדים. אלא שפסק־הדין הותיר כמה שאלות פתוחות ופתח כמה סוגיות חדשות. השאלה הגדולה ביותר היא מהי עלות גידול הילדים וכיצד היא נקבעת, שהרי קביעה זו היא המפתח לקביעת גובה מזונות הילדים.

אכן, בעקבות פסק־הדין והלקונה שנותרה בו בנוגע לאופן הקביעה של עלות גידול הילדים, נוצר כאוס בנוגע לשאלת־מפתח זו. כך, במקום שפסק־הדין יצמצם את המחלוקות בנוגע למזונות ילדים וייצור ודאות משפטית, הוא הוביל במידה רבה לתוצאה ההפוכה. בהעדר נתונים לגבי עלות גידול הילדים, החלו פסקי־דין ומאמרים להשתמש בסכומים שונים, כל אחד בהתאם להשקפתו,³ והמהומה חוסר הוודאות שנוצרו עקב כך הרקיעו שחקים.

בעבודה זו אנו מציעים מענה לשאלת־המפתח האמורה תוך התבססות על מחקר של קרלינסקי ושראל [קישור מהיר למאמר: <https://bit.ly/2PufvAL>], שפורסם בשנת 2019 בכתב־העת **הרבעון לכלכלה** (להלן: קרלינסקי ושראל (2019)),⁴ שבו הם אמדו את עלות גידול הילדים על בסיס ניתוח נתונים אמפיריים של סקר הוצאות משק הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן: הלמ"ס). אנו מספקים גם מענה לשאלות נוספות שנותרו פתוחות בפסק־הדין, ביניהן אם דמי המזונות הם מקשה אחת או שמא יש להבדיל בין סוגי הוצאות שונים; כיצד בדיוק יש לחלק את עלות גידול הילדים בין ההורים; אם ניתן לעדכן את הסכומים והחלוקה שנקבעו בבית־המשפט – למשל, כאשר חל שינוי בגובה הכנסות ההורים; מה המשמעות הכלכלית של פיצול משק הבית לשני משקי בית וכיצד הדבר צריך להשפיע על קביעת גובה המזונות, ועוד.

הצעותינו יכולות לשמש בסיס לא רק לשפיטה, אלא גם לחקיקה שתסדיר את הנושא באופן מובנה ומעוגן מבחינה משפטית ומבחינה אמפירית, ואשר תעלה בקנה אחד עם פסיקת בית־המשפט העליון בנושא.

בחלק ב' אנו מציגים בקצרה את הרקע המשפטי ואת הכללים שנקבעו בפסק־הדין. בחלק ג' אנו בוחנים, על בסיס מאמר קודם שבחן לעומק שאלה זו, כיצד ניתן לקבוע את עלות גידול הילדים. בחלק ד' אנו מציעים כיצד יש לחלק את העלות בין ההורים במקרה של פירוד. בחלק ה' אנו דנים במשמעות הכלכלית של המעבר ממשק בית אחד לשני משקי בית מפוצלים. בחלק ו' אנו דנים בהשפעה של זמני השהייה של הילדים על עלויות ההורים, ומחלקים את העלות הכוללת של גידול הילדים למרכיביה השונים. בחלק ז' אנו מציגים השוואה בין־לאומית קצרה של הסדרים מקבילים

במדינות אחרות בעולם. בחלק ח' אנו דנים בסוגי ההכנסה של ההורים, וכן מבחינים כי חלק ממנה היא הכנסה המיועדת ישירות למימון העלויות של גידול הילדים. בחלק ט' אנו מסכמים את כלל הסוגיות ומציעים נוסחה שממנה ייגזרו סכומי המזונות שיועברו בין ההורים. הנוסחה מביאה בחשבון את העלות הכוללת של גידול הילדים, את גודל ההכנסות של ההורים והיחס ביניהן, ואת חלוקת זמני השהייה של הילדים אצל כל הורה, וקובעת על-פי כל אלה את גובה דמי המזונות שיש לפסוק. שימוש בנוסחה שקופה ופשוטה יוביל לכך שסכומי המזונות ייקבעו בהתאם לאמות-מידה ידועות מראש ואובייקטיביות ככל האפשר. בחלק י' אנו מציעים מנגנון לעדכון המזונות על-פני זמן, אם יש בכך צורך. בחלק יא' אנו מסכמים ומציעים רעיונות למחקרים עתידיים בנושא.

ב. רקע משפטי

החוק במדינת-ישראל קובע כי מזונות ילדים עד גיל שמונה-עשרה נקבעים לפי הדין הדתי החל על ההורים.⁵ דין זה חל על הצדדים גם אם הם מתדיינים בבתי-משפט לענייני משפחה. לגבי יהודים חל הדין העברי, שלפיו האחריות הכלכלית של האב לצורכי הילדים גדולה מזו של האם, לפחות עד גיל שש.⁶ עד לפני שנים אחדות פירשו בתי-המשפט את הדין העברי כמחיל על האב את החיוב הבלעדי במזונות הילדים, לכל-הפחות בסכומים המיועדים למה שהם כינו "צרכים הכרחיים", וזאת בלי קשר לגובה ההכנסה של האם, וכמעט ללא קשר לזמני השהייה של הילדים אצל כל אחד מההורים.⁷ כתוצאה מכך החילו בתי-המשפט את חיוב המזונות גם כאשר האם השתכרה בצורה שווה לאב או אף יותר ממנו. נוסף על כך, אבות נשאו כמעט באותם דמי מזונות בין שהילדים שהו 100% מהזמן אצל האם ובין שהם שהו אצל האבות כמחצית מהזמן.⁸

אולם בשנת 2017 קבע בית-המשפט העליון, בפסק-דין בע"מ 919/15, כי מגיל שש ומעלה החובה במזונות ילדים אינה מגדרית, וההורים נושאים בה יחד בהתאם ליכולתם הכלכלית ולהיקף טיפולם בילדים. פסק-דין זה היה מהפכני. מזונות ילדים חלים עתה, לכל-הפחות מגיל שש, על שני ההורים, בהתאם לגובה הכנסותיהם. חשובה לא פחות היא הקביעה כי מסכום המזונות שכל הורה חייב בו יש להפחית את ההוצאות שההורה מוציא באופן ישיר על הילדים, ולפיכך המזונות צריכים להיקבע בהתחשב בזמני השהייה של הילדים עם כל הורה. הבשורה הראשונה של פסק-הדין היא אפוא ששני ההורים חייבים במזונות, ושעל בתי-המשפט לשקול את ההכנסות של שניהם בקביעת החיוב היחסי שלהם במזונות. הבשורה השנייה של פסק-הדין היא שבפסיקת המזונות על בתי-המשפט להתחשב בהוצאות שכל אחד משני ההורים מוציא על הילדים כאשר הם שוהים עימו, ואף כאשר הם אינם

עימו.⁹

עם כל השבחים שבהם זכה פסק־דין זה, נמתחה עליו גם ביקורת מכיוונים שונים. אחת הטענות הייתה שבעקבות פסק־הדין יהיה להורים אינטרס להילחם על ימי שהייה עם הילדים מתוך הַנִּיעָה כלכלית – לאבות יהיה אינטרס להרחיב את ימי השהייה שלהם עם הילדים כדי להקטין את גובה המזונות שהם ישלמו, ולאמהות יהיה אינטרס מנוגד לצמצם את זמני השהייה של האבות עם הילדים על־מנת להגדיל את המזונות שהן יקבלו. אכן, רבים סבורים כי מאז ניתן פסק־הדין החריפו המאבקים על המשמורת וזמני השהייה, וחלה עלייה במקרים הקשים של תלונות־שווא וניכור הורי,¹⁰ ככלי טקטי לצמצום זמני השהייה של הילדים עם ההורה האחר.

זה המקום לציין שאם הורים נאבקים על ימי שהייה מתוך תפיסה של כדאיות כלכלית, הדבר מלמד כי ייתכן שגובה המזונות הנפסק לכל יום שהייה גבוה מהעלות השולית האמיתית שלו. אילו היו בתי־המשפט פוסקים מזונות השווים מבחינה כלכלית לעלות השולית של יום השהייה, הייתה נוצרת "אדישות" מבחינה כלכלית, כלומר, העדר תמריץ כלכלי לכאן או לכאן. ייתכן, כמובן, שמאבק של הורים להגדלת מספר ימי השהייה של הילדים בביתם נובע משיקולים נוספים, מעבר לשיקולים הכלכליים, אך ככל שהורים נאבקים על ימי שהייה משיקולים כלכליים הנוגעים במזונות הילדים, הדבר מלמד שהשפעתם של ימי השהייה על דמי המזונות גדולה מהשפעתם על העלות הריאלית של גידול הילדים.

אכן, פסק־הדין לא הגדיר שום כלל או דרך לקבוע מהי עלות גידול הילדים. שאלה קריטית זו נותרה בפסק־הדין פתוחה לחלוטין. עם כל הכבוד הרב, לבתי־המשפט אין בהכרח כלים להכריע בשאלה מהותית זו. בתי־המשפט ניזונים ממידע המסופק להם על־ידי הצדדים עצמם או מאומדנה כללית ושרירותית. אך בשאלה מהי עלות גידולם של שני ילדים בני עשר וחמש־עשרה, במשפחה שבה הכנסותיהם של שני ההורים מסתכמות ב־14,000 שקלים בחודש, אין לבתי־המשפט כל כלי להכרעה ללא הסתמכות על ניתוח כלכלי מקצועי.

הפסיקה – גם זו שקדמה לפסק־דין בע"מ 919/15 וגם זו שניתנה אחריו – הניחה בצורה שרירותית מהי עלות גידול הילדים. הנחות שרירותיות אלה אינן אחידות, ואינן עולות בקנה אחד עם נתוני הלמ"ס¹¹ ואף עם ניתוחים שפורסמו על־ידי גופים ממלכתיים שונים,¹² אם כי ניתוחים אלה אינם חפים מבעיות, כפי שנראה בהמשך.

מטרתו של מאמר זה היא אפוא למלא לְקוֹנָה זו, ולספק לבתי־המשפט, למחוקק ולמעצבי המדיניות כלים כלכליים מבוססים שיאפשרו להם לקבוע מהי עלות גידול הילדים, בהתאם לאפיוני המשפחה, וכיצד ראוי לחלק עלות זו בין ההורים במסגרת חיוב המזונות.

ג. קביעת העלות של גידול הילדים

גובה ההוצאות של משק בית על גידול הילדים מושפע במידה רבה ממספר הילדים במשק הבית, מגילי הילדים ומסך ההכנסה נטו של משק הבית. משום כך, כאשר תיק בנושא מזונות ילדים מגיע לערכאה משפטית, עליה לקבל פרמטרים אלה בתחילת הדיון, על־מנת שהיא תוכל לקבוע מה הייתה עלות גידול הילדים (האובייקטיבית) במשק הבית לפני הפירוד. ממצאים אובייקטיביים ומהימנים לגבי גובהן של הוצאות אלה מצויים בקרלינסקי ושראל (2019). ההוצאות על ילדים בישראל נאמדו שם בעזרת המדגמים המייצגים של סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס, וניתן למצוא במאמר טבלאות מפורטות שבהן עלות הילדים היא פונקציה של מספר הילדים, גילי הילדים וסך ההכנסה נטו של משק הבית.

אומדנים אלה עדיפים על דיווח עצמי של ההורים בנוגע להוצאותיהם על ילדים, שכן שיטה של דיווח עצמי מעודדת מניפולציה על הנתונים ודיווח לא מהימן: ההורה התובע מזונות יטען להוצאות גבוהות יותר, על־מנת שסכום המזונות שיקבל יהיה גבוה יותר; ולעומתו, ההורה הנתבע, שירצה להפחית את דמי המזונות שישלם לאחר הפירוד, יטען להוצאות נמוכות יותר על גידול הילדים לפני הפירוד.

טבלה 1 מציגה את עלות גידול הילדים בכמה הרכבים של משק בית ורמות הכנסה, כפי שחושבו והוצגו בקרלינסקי ושראל (2019). ההכנסה בטבלה היא של כלל משק הבית, כלומר, ההכנסה של שני ההורים לפני הפירוד. הקושי המתודולוגי הוא להפריד בין הוצאות משק הבית שמיועדות לילדים לבין ההוצאות שאינן קשורות אליהם, כאשר ברור שיש סוגי הוצאה מעורבים (כגון שכר־דירה, חשמל ומוצרי מזון). עם קושי זה התמודדו קרלינסקי ושראל באמצעות שימוש במתודולוגיה מתקדמת שפותחה בעשורים האחרונים בספרות הכלכלית העוסקת בנושא זה.

בטבלה מוצגים שני סוגי תוצאות לגבי גובה ההוצאות על הילדים בהתאם למאפייני משק הבית – האחת על־פי "השיטה לפי גמישויות", והאחרת על־פי "השיטה המסורתית". שתי השיטות מזהות את עלות גידול הילדים (מתוך כלל הוצאותיו של משק הבית) לפי שיעור ההוצאה המוקדש למוצרים בסיסיים, כמדד לרמת החיים של משק הבית. בשיטה המסורתית, רשימת סעיפי ההוצאה ה"בסיסיים" הינה סגורה וחסרת ביסוס בתיאוריה הכלכלית. בשיטה לפי גמישויות, כל סעיף הוצאה נבדק אם הוא בסיסי במובן של גמישות הוצאה נמוכה (ההגדרה הכלכלית המקובלת).¹³ שיטה זו מדויקת יותר מכיוון שהיא מזהה גם סעיפי הוצאה בסיסיים שאינם נמצאים ברשימה הסגורה של השיטה המסורתית. אולם קשה יותר להשוות את תוצאותיה, הנמוכות יחסית, לאלה שהתקבלו במחקרים קודמים, שהתבססו על השיטה המסורתית או על שיטה דומה לה, ואשר שימשו בין היתר בסיס להמלצות מדיניות במדינות שונות, כולל בישראל (ועדת שיפמן¹⁴). פירוט נרחב יותר על

ההבדל בין השיטות וטבלאות מפורטות יותר ניתן למצוא בקרלינסקי ושראל (2019).¹⁵ ניתן להתייחס לטווח האומדנים המתקבלים משתי השיטות (לפי גמישויות והמסורתית) כטווח אפשרויות ריאלי מבחינת גובה ההוצאה על ילדים. שני האומדנים תואמים גם תוצאות מן הספרות המחקרית בנושא ממדינות אחרות.

הערה מתודולוגית נוספת נוגעת בהבחנה בין גילי הילדים. בעוד בדין העברי קיימת הבחנה בין שלוש קבוצות-גיל של ילדים – ילדים מתחת לגיל שש, ילדים מגיל שש עד חמש-עשרה וילדים מגיל חמש-עשרה עד שמונה-עשרה¹⁶ – נתוני הלמ"ס שברשותנו מבחינים בין ארבע קבוצות-גיל של ילדים: אפס עד חמש, חמש עד עשר, עשר עד חמש-עשרה וחמש-עשרה עד שמונה-עשרה. בקרלינסקי ושראל (2019) נמצא כי אין הבדל מובהק בהוצאות משקי הבית בין ילדים עד גיל חמש לבין ילדים מגיל חמש עד גיל עשר, ולכן קבוצות אלה אוחדו לקבוצה אחת – ילדים מתחת לגיל עשר (בעבודה זו נכנה ילדים בקבוצה זו "קטנים"). לא נמצא הבדל מובהק גם בין קבוצות הילדים הגדולים יותר, ולכן גם הן אוחדו לקבוצת אחת – ילדים מגיל עשר עד שמונה-עשרה (שנכנה אותם "מתבגרים").

טבלה 1: ההוצאה על ילדים (במונחי שנת 2017) לפי הכנסה, מספר הילדים וגיליהם, והגדרת

רמת חיים

מסורתית			לפי גמישויות			הגדרת רמת חיים
קטן ומתבגר	מתבגר (גיל 10 ומעלה)	קטן (מתחת לגיל 10)	קטן ומתבגר	מתבגר (גיל 10 ומעלה)	קטן (מתחת לגיל 10)	הכנסה חודשית נטו למשק בית
3,322	2,490	1,430	1,859	1,351	746	5,000
4,001	2,999	1,722	2,240	1,627	899	7,500
4,614	3,458	1,985	2,582	1,876	1,036	10,000
5,722	4,289	2,462	3,202	2,327	1,285	15,000
6,735	5,048	2,898	3,770	2,739	1,513	20,000
7,689	5,763	3,309	4,303	3,126	1,727	25,000
8,601	6,447	3,701	4,814	3,497	1,932	30,000
10,336	7,748	4,448	5,785	4,203	2,322	40,000
11,991	8,988	5,160	6,711	4,876	2,693	50,000
19,658	14,734	8,459	11,002	7,993	4,415	100,000

חשוב להדגיש: להבדיל מפסיקת בתי-המשפט, המפרידה בין הוצאות "רגילות" על ילדים ("מזונות") לבין הוצאות על דיור ("מדור"), הוצאות על תחזוקת דיור ("אחזקת מדור") והוצאות נוספות, כגון חינוך, בריאות, חוגים, קייטנות וכן הלאה (הוצאות המכונות לעיתים "חריגות" או "מחציות"),

הסכומים המופיעים בטבלה כוללים את כלל ההוצאות על הילדים, ובכלל זה על מחיה, דיור, חינוך, בריאות וכן הלאה (ואפילו הוצאות חריגות חד-פעמיות). על ההבחנה בין סוגי ההוצאות השונים וחלוקת סך העלות לקטגוריות השונות נרחיב להלן בחלק ו של עבודה זו.

ד. כיצד יש לחלק את העלות במקרה של פירוד?

אחת הטעויות הבסיסיות של בתי-המשפט בהקשר של מזונות ילדים היא ההנחה שמזונות הילדים צריכים לאפשר לילדים את המשך רמת החיים שאליה היו רגילים לפני פְּרֵדָה ההורים.¹⁷ למעט במקרים חריגים מאוד, שאיפה זו אינה מציאותית, מכיוון שפיצול משק הבית לשני בתים מגדיל בצורה משמעותית את ההוצאות (גם במקרה שבו ימי השהייה של הילדים מתחלקים בין בתי ההורים וגם במקרה שבו הילדים שוהים בבית אחד בלבד) מבלי להעלות את ההכנסות. המשמעות המעשית היא שההכנסות שמימנו את משק הבית המשותף צריכות לממן לאחר הפְּרֵדָה את העלויות בשני משקי הבית הנפרדים, ומכאן שבכל אחד משני משקי הבית יהיו בהכרח פחות משאבים מכפי שהיו במשק הבית המשותף לפני הפְּרֵדָה. בסוגיה זו נדון בחלק ה להלן.

כדי לנתח מהו סכום המזונות הראוי, יש להבין אפוא כי כאשר הורים נפרדים, משק הבית היחיד נהפך לשני משקי בית נפרדים, שלכל אחד מהם הכנסות והוצאות משל עצמו. כפי שקבע בית-המשפט העליון, לפחות מגיל שש שני ההורים נושאים באחריות ובחובה לכלכל את ילדיהם המשותפים עד הגיעם לגיל הבגרות, דהיינו, לגיל שמונה-עשרה (דיון בחובת המזונות מעבר לגיל זה חורג ממסגרת נייר זה). אף שהחובה העקרונית של ההורים לשאת בעלות גידולם של הילדים חלה על שניהם, בין אם הם משמורנים ובין אם לאו, חלוקת העלות בפועל בין ההורים תלויה כמובן בהכנסות הכלכליות של כל הורה ובזמני השהייה של הילדים עם כל הורה. בחלק ח של נייר זה אנו מציעים נוסחה לחלוקת העלות ולקביעת ההעברות (דמי המזונות) בין ההורים לטובת גידול הילדים. העיקרון המנחה הוא שסך המשאבים נתון, ושההוצאות תלויות (לרוב) בהיקף השהייה של הילדים אצל כל הורה. כך, לדוגמה, אם הילדים שוהים רק אצל הורה א, והורה א משלם את כל ההוצאות הנגזרות מגידול הילדים, אזי להורה ב אין הוצאות ישירות הנובעות מגידול הילדים – הוא אינו נדרש לרכוש להם מזון ולהוציא בגינם הוצאות דיור. לעומת זאת, אם הילדים שוהים חצי מהזמן אצל הורה א וחצי מהזמן אצל הורה ב, אזי שני ההורים נושאים בעלויות אלה. עם זאת, יש עלויות שתלותן בזמן השהייה חזקה יותר (כגון מזון); יש עלויות שתלותן זו חלשה יותר (כגון עלויות מדור); ויש עלויות שאינן תלויות כלל בזמן השהייה (כגון מימון של ניתוח רפואי). אנו מרחיבים את הדיון על חלוקת ימי השהייה וסוגי ההוצאות השונים בחלק ו.

כפי שציינו לעיל, יש להתחשב בכך שהוצאות של שני משקי בית עולות על ההוצאות במשק בית יחיד גם אם מספר הנפשות הכולל אינו משתנה. זאת, בין היתר, מפני שחלק גדול מהוצאות משק הבית הן על מוצרים ושירותים שבהם קיימים יתרונות לגודל, דוגמת דיור. ניטול כדוגמה דירה עם שני חדרי שינה: סביר להניח כי בדירה זו קיימים גם מטבח, שירותים, מקלחת וסלון. בחדר אחד ישנים ההורים, ובחדר האחר – הילדים. כאשר בני־הזוג נפרדים וכל אחד מהם מבקש להחזיק דירה משל עצמו, בכל אחת מן הדירות יש גם מטבח, שירותים, מקלחת וסלון, ואולי אף שני חדרי שינה – אחד למבוגר ואחד לילדים. מכאן נובע כי בתרחיש זה סך עלויות הדיור כמעט הכפילו את עצמן. במציאות יתלוו לתרחיש כזה פעמים רבות הקטנה של שטח הדירה, שינוי העיר או שכונת המגורים וכן שינויים במאפיינים נוספים. הכפלת עלויות הדיור אינה גזרת גורל, והיא נובעת מהחלטות ההורים. עם זאת, דוגמה זו ממחישה כי אי־אפשר לעבור בקלות מאומדן סך ההוצאות על ילדים במשק בית משותף לאומדן ההוצאות על ילדים בשני משקי בית נפרדים. נרחיב על סוגיה זו להלן בחלק ה.

בניגוד לצד ההוצאות, בצד ההכנסות סך המשאבים (סך ההכנסה נטו) של שני משקי בית פרודים דומה לזה של משק הבית המאוחד, בהנחה שמקומות העבודה, תחומי העיסוק ושעות העבודה של ההורים לא ישתנו באופן משמעותי בעקבות הפירוד. ניתן להניח כי ברוב המקרים מיצו ההורים את פוטנציאל ההשתכרות שלהם עוד לפני הפירוד, והפירוד רק מעצים את הקושי שלהם להגדיל את הכנסתם. ייתכנו אומנם מצבים יוצאי־דופן שבהם בעקבות הפירוד תגדל יכולת ההכנסה של אחד ההורים. אולם חשוב להזכיר שבתי־המשפט לדורותיהם קבעו את כללי חלוקת הרכוש (ובכלל זה את חזקת השיתוף) במידה רבה על בסיס הקביעה כי השיתוף הזוגי מגדיל את יכולת ההכנסה של בן־הזוג המפרנס העיקרי, בין היתר בגלל העברת המשימות הביתיות לאחריותו של בן־הזוג הביתי. בכל מקרה, בהמשך נתייחס למצבים שבהם הכנסת ההורים משתנה.

בבחינת מכלול ההכנסות עולה כי חלק מן ההכנסות של כל משק בית, ובפרט של משק בית לאחר גירושם, הוא "הכנסה תלוית־ילדים". הכוונה להכנסה של אחד ההורים שלא הייתה קיימת ללא קיום הילדים. הדוגמאות הנפוצות הן קצבת ילדים, נקודות זיכוי במס הכנסה בגין ילדים ותשלומי הבטחת הכנסה (אשר גבוהים יותר אצל משפחות עם ילדים). נוסף על אלה, גופים שלטוניים וחברות ממשלתיות מעניקים פעמים רבות סיוע בדיור והנחות שונות למשפחות עם הורה יחידני כגון הנחה בארנונה והנחה בחשבון החשמל.¹⁸ לגבי משפחות עם הורה יחידני, "הכנסה תלוית־ילדים" יכולה להוות חלק ניכר מסך ההכנסה, ומהסכום המוקדש לרווחת הילדים בפרט, ויש צורך להחליט כיצד להתייחס לסעיפי הכנסה אלה בהגדרת הכנסתו של ההורה המקבל אותן. בסוגיה זו נרחיב את הדיון להלן בחלק ז. נוסף על כך, וככל שתקופת התמיכה הכלכלית בילדים מתארכת (למשל, אם ההורים

מתגרשים כאשר הילדים עודם קטנים), ייתכנו שינויים ברמות ההכנסה של ההורים – הן לחיוב והן לשלילה. לשם כך נדרש לקבוע מנגנון עדכון של העלות ואופן חלוקתה, שאותו נתאר להלן בחלק ט. לסיכום חלק זה, לאחר שיש ברשותנו אומדן לסך ההוצאות על ילדים, עלינו להכריע לגבי האופן שבו תחולק עלות זו בין ההורים הפרודים. לשם כך אנו זקוקים למרכיבים הבאים:

1. קביעת ההוצאות של כל הורה, לפי ימי השהייה וסוגי ההוצאה;
 2. קביעת ההכנסות של כל הורה, לפי סוגי ההכנסה;
 3. התחשבות בגורמים נוספים, כגון עלות החיים בנפרד, עדכון על-פני זמן וכדומה.
- בהמשך העבודה אנו דנים במרכיבים אלה.

ה. גורם עלות החיים בנפרד – כיצד מתחשבים באובדן היתרון לגודל?

בחלק זה נדון בהתאמות הנדרשות בחישובים של עלות גידול הילדים כתוצאה מפְּרֵדַת ההורים וההפכות משק הבית המשותף לשני משקי בית נפרדים. כפי שנראה במהלך הדיון, מסקנות הניתוח בסעיף זה מצביעות על כך שאין צורך לערוך התאמות כלשהן.

האומדנים של עלות גידול הילדים, השאובים מתוך קרלינסקי ושראל (2019), נאמדו, כמקובל בספרות המחקרית, על בסיס סקרי הוצאות המייצגים את כלל האוכלוסייה, תוך הגבלת המדגם למשקי בית שבהם שני מבוגרים (בני שמונה־עשרה ומעלה) נשואים. זאת, מפני שבמשקי בית עם שני מבוגרים (או יותר) שאינם נשואים (למשל, בדירות שותפים) פעמים רבות לא מתקיימים יחסי שיתוף משאבים. משקי בית עם מבוגר אחד אינם נכללים בניתוח מסיבה דומה – חלק גדול ממשקי הבית עם מבוגר יחיד הם משקי בית של רווקים, ולא סביר להשוות משקי בית אלה למשקי בית של שני מבוגרים עם ילדים תוך הנחה כי ההבדל הרלוונטי הוא מספר הילדים. נוסף על כך, במשקי בית שבהם יש הורה יחיד עם ילדים, המקור של חלק מן ההכנסה וחלק מן ההוצאה בדמי מזונות, ומכיוון שהמטרה בקרלינסקי ושראל (2019) הייתה אמידה של עלות גידול הילדים, ולא של גובה דמי המזונות, משקי בית אלה אינם נכללים. לסיכום, המודל מבוסס על עלות גידול הילדים המייצגת בישראל לפני (או ללא) הפְּרֵדָה, והודות לכך הוא אינו חשוף להטיות שעלולות להיווצר עקב פעולות שבני־הזוג עשויים לנקוט בתהליך הפְּרֵדָה במטרה לְמַרְב או למזער את גובה דמי המזונות.

בעיה אפשרית העולה מגישה זו היא בעיית השוני בעלויות המחיה בין שני משקי בית עם ילדים משותפים לבין משפחה דו־הורית המתפקדת כמשק בית אחד – שוני הנובע מן ה"יתרונות לגודל" הגלומים בחיים משותפים של שני ההורים יחד עם הילדים. כפי שהוסבר בחלק ד, לנוכח היתרונות

לגודל של משק בית מאוחד, יש עלות כלכלית משמעותית לפיצול של משק הבית. את היחס בין עלויות אלה לנו מכנים "גורם עלות החיים בנפרד".

העלויות הגבוהות יותר של החיים בנפרד תקפות הן לילדים והן להורים. לפיכך, אף תחת ההנחה (שהתייחסנו אליה לעיל) שרמת ההכנסה המשולבת של ההורים נשארת זהה, ברור כי אין אפשרות שכל בני המשפחה ישמרו על אותה רמת חיים. ככל שננסה לשמור על אותה רמת חיים של מישור מבני המשפחה (בין שמדובר בהורים ובין שמדובר בילדים), משמעות הדבר תהיה פגיעה חריפה יותר ברמת החיים של בני המשפחה האחרים.

במשפחות שאינן פרודות ההנחה היא שכל בני המשפחה דואגים זה לזה (ובכלל זה לרמת החיים של כל בני המשפחה). הורים אינם רוצים שילדיהם יחוו מחסור, ילדים אינם רוצים שהוריהם יחוו מחסור, ובדרך-כלל הורה אחד אינו רוצה שההורה האחר יחווה מחסור. ההנחה היא שלאחר פירוד בין ההורים הקביעה האחרונה – בדבר הדאגה ההדדית של ההורים זה לזה – אינה מתקיימת, אך אין יסוד להניח שלאחר הפרדה ההורים, או מי מהם, אינם דואגים לרווחת ילדיהם (אם כי ייתכן שהדאגה של כל הורה לרווחת ילדיו תהיה גדולה יותר כאשר הם שוהים בביתו). ברובם המקרים של המקרים, גם לאחר פְּרִדַּת ההורים קיימת מחויבות של כל אחד מהם לרווחתם ולאשרם של הילדים. במילים אחרות, אין הורה רוצה שילדו יסבול, ואין ילד רוצה שהוריו יסבלו – לפחות לא יותר מן הנדרש עקב השינוי הנגרם מן הפירוד. זו בוודאי ההנחה הבסיסית העומדת מאחורי ההחלטה לאפשר להורים להמשיך לגדל את ילדיהם לאחר הפירוד – הן במסגרת הסדרים של חלוקת זמני השהייה של הילדים בין ההורים, והן במקרים שבהם הילדים גרים כל הזמן עם אחד ההורים אך שומרים על קשר גם עם ההורה האחר.

כלומר, גם לאחר פירוד של ההורים, הקשרים המשפחתיים (לפחות בין כל אחד מההורים לבין הילדים) נותרים חשובים, וקשה להפריד בין התועלות של הצדדים, גם אם שני ההורים אינם רואים עוד את עצמם כחלק מאותה יחידה. לכן ניתן להציע דרך להתחשב בעלות הנוספת של החיים בנפרד, המוטלת הן על הצריכה של הילדים והן על זו של ההורים, בצורה שתמזער ככל האפשר את הפגיעה ברמת החיים הכוללת של כל הצדדים.

בעבודת הניתוח הכלכלי שעשה פרופ' ראובן גרונאו בעבור הוועדה לבחינת נושא מזונות הילדים בישראל (המכונה גם "ועדת שיפמן"), אשר הגישה את מסקנותיה בשנת 2012, נכתב כי "נהוג לחשוב שעלות החיים בנפרד גדולה ב־25 אחוז מעלות החיים המשותפים".¹⁹ אולם גודלו של גורם זה נקבע על-ידי גרונאו באופן שרירותי, ולצערנו לא הצלחנו למצוא בספרות המחקרית אומדנים לגודלו של גורם זה.²⁰ נוסף על כך, עלות החיים בנפרד אצל גרונאו משפיעה רק על חלקם של ההורים בתצרוכת משק הבית, אף שהיתרונות לגודל (ולכן גם עלות החיים בנפרד) קיימים גם בהקשר של הילדים. אם

ילד מתגורר בשני בתים, אזי העלויות הקשורות אליו – דיור, חשמל וכדומה – גבוהות יותר מאלה שהיו אילו התגורר בבית אחד, כשם שההוצאות על כל אחד מההורים גבוהות יותר מאלה שהיו אילו חיו תחת קורת־גג אחת. משום כך אנו בוחנים את ההשלכות של גורם עלות החיים בנפרד הן על ההוצאות הקשורות לילדים והן על אלה הקשורות להורים. פירוט של דרך החישוב נמצא בנספח ג, ואת התוצאות ניתן לראות בטבלה 2. לצורך המחשה אנו מציגים את ההוצאה על ילדים (בחישוב לפי גמישויות) לפי גדליו של גורם עלות החיים בנפרד (לגבי הורים ולגבי ילדים) של הורים עם סך הכנסה נטו של 15,000 שקלים וילד אחד מתבגר (גיל עשר ומעלה) או שני ילדים קטנים (עד גיל עשר).

בטבלה 2 מוצגים ארבעה תרחישים:

1. התרחיש הראשון הוא שלא להורים ולא לילדים נגרמת עלות נוספת כתוצאה מפיצול משק הבית, כלומר, גורם עלות החיים בנפרד הוא 0 הן לגבי ההורים והן לגבי הילדים.
2. התרחיש השני הוא שרק להורים נגרמת עלות נוספת כתוצאה מפיצול משק הבית (בדומה לתרחיש של גרונאו). תרחיש זה מתאים, למשל, למצב שבו הילדים שוהים רק אצל אחד ההורים, ולכן הילדים ממשיכים ליהנות מהיתרונות לגודל של משק בית יחיד, בעוד ההורים הפרודים כבר אינם נהנים מיתרונות אלה.
3. התרחיש השלישי הוא שרק לילדים נגרמת עלות נוספת כתוצאה מפיצול משק הבית. תרחיש זה מתאים לכאורה למצב שבו הילדים שוהים אצל ההורים באופן שווה, וכך ההורים נהנים מן היתרונות לגודל אך הילדים כבר אינם נהנים מהם. זהו תרחיש לא־סביר, שכן רמת השהייה אינה משנה את העובדה שצריכתם מתחלקת עם ההורה שבביתו הם שוהים. משום כך, כנראה, גרונאו לא שקל כלל תרחיש כזה.
4. התרחיש הרביעי הוא שהחיים בנפרד משפיעים הן על עלות הילדים והן על עלויות ההורים.

טבלה 2: ההוצאה על ילדים לפי גדליו של גורם עלות החיים בנפרד*

תרחיש	גורם עלות החיים בנפרד – הורים	גורם עלות החיים בנפרד – ילדים	ההוצאה על ילדים
1	0	0	2,327
2	0.25	0	1,925
3	0	0.25	2,792
4	0.25	0.25	2,327

* של הורים עם הכנסה כוללת נטו של 15,000 ועם ילד אחד מתבגר או שני ילדים קטנים.

טבלה 2 מציגה את התוצאות המרכזיות של הניתוח המפורט בנספח ג. כפי שניתן לראות בטבלה, התרחיש הראשון (שאינו מציאותי, לדעתנו) והתרחיש הרביעי מובילים לאותה תוצאה – ההוצאה הכוללת של ההורים על ילדיהם זהה. ההיגיון הכלכלי של תוצאה זו הוא שכאשר סך המשאבים קבוע, אי־אפשר להעניק חלק גדול יותר מאותו סכום כולל לשני הצדדים. בהינתן שקיימת אותה כמות משאבים, הכפלה הן של תצרוכת ההורים והן של תצרוכת הילדים באותו גורם אינה משנה את שיעור ההוצאה על ילדים.

בתרחיש השני (שבו הילדים ממשיכים ליהנות מהיתרונות לגודל של משק בית יחיד, בעוד ההורים הפרודים כבר אינם נהנים מיתרונות אלה) העלות הנוספת של צריכת ההורים מובילה להפחתת ההוצאה על ילדים. הפער בין תרחיש זה לבין ההוצאה על ילדים ללא גורם עלות החיים בנפרד עומד על 17%, והוא אינו תלוי בגובה ההכנסה הכוללת של שני ההורים.

בתרחיש השלישי (שבו הילדים אינם נהנים מהיתרונות לגודל של משק בית יחיד, בעוד ההורים הפרודים נהנים מיתרונות אלה – תרחיש שאינו מציאותי, לדעתנו) העלות הנוספת הנובעת מצריכת הילדים מובילה להגדלת ההוצאה על ילדים. שיעור הגידול בהוצאה לעומת המצב שבו אין מתחשבים בעלות החיים בנפרד עומד על 20%.

חוסר היכולת לקבל אומדן מדויק ולא־שרירותי לגבי עלות החיים בנפרד, בצירוף העובדה שניסיון להתחשב רק בצד אחד של המשוואה (הורים או ילדים) גורם לפיחות ניכר באיכות החיים של הצד האחר (כפי שהסברנו בתחילת חלק זה), מובילים למסקנה כי עדיף שהמחוקק ובית־המשפט לא ישקללו גורם זה. אי־שקלול של גורם עלות החיים בנפרד גם מפשט את ההליך ואת הנוסחה שנציג בחלק ט. עם זאת, ניתן לשקול התחשבות בעלות החיים בנפרד במצב שבו הילדים שוהים באופן בלעדי עם אחד ההורים. בתרחיש זה (תרחיש 2) ההתחשבות היא בעלות החיים בנפרד של ההורים בלבד, והיא מקטינה את עלות גידול הילדים שיש לממן בעזרת דמי המזונות.

1. חלוקת ימי השהייה וסוגי ההוצאות על גידול ילדים

משך השהייה של הילדים עם כל אחד מן ההורים קובע במידה רבה את ההוצאה **הישירה** של כל הורה על הילדים. ככל שהילדים שוהים זמן רב יותר אצל הורה מסוים, העלות **הישירה** שאותו הורה נושא בה גְּדֵלָה, וזו שההורה האחר נושא בה קטנה. לצד ההוצאות שתלויות באופן ישיר במשך שהייתם של הילדים (מזון, למשל) יש הוצאות שהקשר שלהן למשך השהייה חלש יותר, כגון דיור – בין שהילד נמצא אצל אחד ההורים יומיים, שלושה או חמישה ימים בכל "מחזור שהייה" (המוגדר כתקופה של ארבעה־עשר יום, כמקובל בדיני משפחה), דרושה לו מיטה, ולעיתים אף חדר (אם כי

ייתכן שגודל החדר והציוד בו יהיו שונים במקרים של זמני שהייה שונים). נוסף על כך יש הוצאות שאינן תלויות כלל במשך השהייה, כגון טיפולי שיניים לילדים, מחנות קיץ, חוגים וכדומה. בדיני משפחה מקובל להתייחס להוצאות אלה כאל הוצאות "חריגות", דהיינו, הוצאות שכל אחד מההורים נושא בחלק מהן ללא קשר ליחס השהייה.

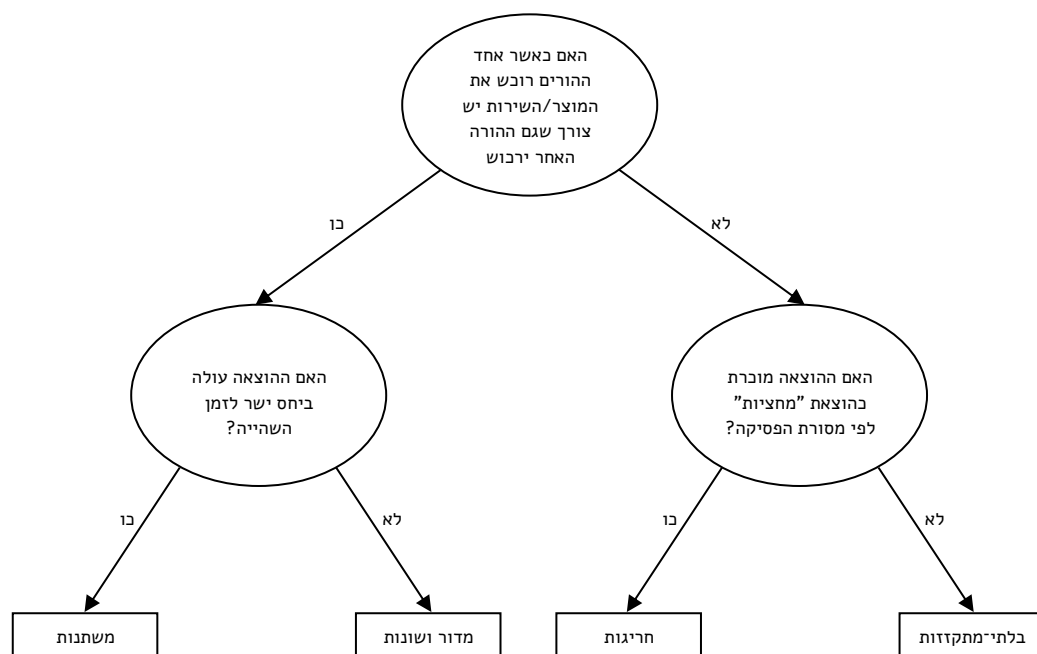
רמת הפירוט הגבוהה של סקרי ההוצאות של הלמ"ס מאפשרת לנו לערוך חלוקה התואמת את סוגי ההוצאות לעיל. המוצרים והשירותים בסקרי ההוצאות של הלמ"ס מסווגים לתשע "קבוצות צריכה ראשיות" (למשל, "מזון"), המחולקת לתת-קבוצות לפי שירותים או מוצרים ספציפיים (למשל, "עגבניות"). עליידי שימוש ברמת הפירוט הגבוהה ניתן לערוך חלוקה ל"קבוצות צריכה" אשר תואמת יותר את שאלת גובה ההוצאות השונות המוטלות על הורים במקרה של פירוד מאשר הסתפקות בחלוקה הראשית של הלמ"ס. למשל, בקבוצת הצריכה הראשית "חינוך ותרבות" נכללים חוגים, שיעורים פרטיים ושיעורי העשרה, אשר בדיני מזונות מקובל לראותם כהוצאות "חריגות", כפי שהסברנו לעיל. אף שיש קשר בין קבוצות הצריכה הראשיות של הלמ"ס לבין ההבחנה בין סוגי ההוצאות בהקשר של עלות גידול הילדים, לפחות חלק מקבוצות הצריכה הראשיות מכילות כל אחת הן סעיפי הוצאה התלויים במשך השהייה של הילדים עם כל אחד מן ההורים והן כאלה שאינם תלויים במשך השהייה האמור.

חילקנו את המוצרים והשירותים השונים בסקרי ההוצאות לחמש הקבוצות הבאות:

1. עלויות משתנות – עלויות המושטות על ההורה בהיקף גבוה יותר ככל שהילדים שוהים אצלו זמן רב יותר, ביחס ישר לזמן השהייה, כגון הוצאות על מזון הנצרך בבית.
2. עלויות "מדור ושונות" – עלויות דיור, אחזקת דירה, ריהוט וציוד לבית, וסעיפים רבים אחרים, שבהם העלויות תלויות באופן חלקי בלבד בהיקף השהייה של הילדים (העלויות עשויות לגדול עם התארכות זמן השהייה, אך לא ביחס ישר).
3. הוצאות חריגות – הוצאות שאינן קבועות, ואשר לפי מסורת הפסיקה עלותן מחולקת בין ההורים כאשר נוצר צורך בהן. הכוונה להוצאות כגון טיפולים רפואיים, משקפיים, הוצאות חינוך, חוגים וכדומה. הוצאות אלה מכונות בפסיקה גם הוצאות "מחציות" משום שעד לפסק-דין בע"מ 919/15, שניתן כאמור בשנת 2017, נהגו בתי-המשפט לחלקן בין ההורים שווה בשווה (חצי-חצי). במאמר זה נכנה הוצאות אלה "הוצאות חריגות" (אף שברור שהוצאות על חינוך וחוגים אינן חריגות במובן המילולי). הוצאות אלה אינן הדדיות, במובן זה שאם הורה אחד משלם עליהן, אין תועלת בכך שגם ההורה השני יעשה זאת. זאת בניגוד, למשל, למיטת ילדים, שבכל אחד מבתי ההורים יש שימוש בה.

4. הוצאות בלתי־מתקדזות – בפסק־דין בע"מ 919/15 התייחס בית־המשפט העליון, ובצדק, לכך שיש הוצאות שאם הורה אחד נשא בהן אזי ההורה האחר אינו צריך לשאת בהן – לדוגמה, מעיל או נעלי התעמלות. הילד אינו צריך בהכרח שני מעילים ושני זוגות נעלי התעמלות. הוצאות אלה, ככל שאין הן חלק מ"הוצאות חריגות", יכוננו להלן "הוצאות בלתי־מתקדזות".
5. חופשות – הוצאות על נופש וחופש שניתן לשייך לילדים, כגון טיול שנתי.
- תרשים 1 מציג את עץ ההחלטה ששימש לסיווג המוצרים לקטגוריות 1-4. את הקטגוריה החמישית – "חופשות" – ניתן לזהות ישירות לפי הסעיפים הרלוונטיים בסקרי ההוצאות של הלמ"ס.

תרשים 1: סיווג מוצרים ושירותים לקטגוריות

בנספח א לעבודה זו ניתן למצוא את רשימת המוצרים והשירותים בסקרי ההוצאות שסיווגנו בהתאם לכללים שהגדרנו לעיל.

בתרשים 2 להלן ניתן לראות את שיעור הנשיאה בעלות לפי יחס השהייה וסוג העלות. כמקובל בספרות ובפסיקה, הגדרנו מחזור שהייה של 14 ימים, המתחלק ל־א ימי שהייה אצל הורה א ול־14 ימי שהייה אצל הורה ב.

תרשים 2: שיעור הנשיאה בעלות לפי סוג ההוצאה ושיעור השהייה

ניתן לראות כי העלויות המשתנות, דוגמת מזון, עולות ביחס ישר לשיעור השהייה. זהו הקו הישר העולה (בירוק). לעומת זאת, עלויות ה"מדור ושונות" (בכחול) עולות באופן חד פחות עם העלייה בשיעור השהייה בטווח של 3 עד 11 יום. השיפוע המתון יותר נובע מהקשר החלש יותר של עלויות אלה לזמן השהייה שבו דנו בתחילת חלק זה. עם זאת, לגבי יום אחד ושני ימים ההוצאה עולה באופן חד יותר עם השהייה. אם הילדים שוהים יום אחד במחזור של שבועיים, על ההורה לספק להם לפחות אמצעים מינימליים ללינה. המקבילה הכלכלית לכך היא עלות קבועה, אשר נושאים בחלק גדול ממנה גם בלי קשר להיקף השימוש (המקביל כאן להיקף השהייה). יש לציין כי הצורה הספציפית של פונקציית העלות של "מדור ושונות" לא נאמדה, אך היא נובעת מעקרונות כלכליים של עלויות קבועות ויחס חלש לזמן שהייה (פחות מיחס ישר). כמו־כן, אם הילדים שוהים בשיעור שווה אצל שני ההורים (7/14). אזי שיעור הנשיאה בעלות צריך להיות 0.5 לכל אחד מהם. נוסף על כך, עקב הקשר החלש יותר לשהייה, השיפוע צריך להיות מתון יותר מזה של העלויות המשתנות אך גבוה מ־0. כפשרה בחרנו בשיפוע של 0.5 לאורך רוב הטווח של שיעור השהייה. העלייה החדה יותר בשיעור הנשיאה בעלות בגין היום השנים־עשר, היום השלושה־עשר ובמיוחד היום הארבעה־עשר נובעת מהצורך לחלק בין ההורים את שיעורי הנשיאה בעלות כך שסכומם יהיה 1.0 לכל חלוקות השהייה האפשריות. חשוב להבהיר כי גרף זה מבטא את יחס החלוקה של ההוצאות על "מדור ושונות" בין ההורים, ולא את הגידול של סך העלות של כל הורה. מבחינת הורה שהילדים היו אצלו 9 ימי שהייה, תוספת העלות בגין הוצאות "מדור ושונות" על כל יום שהייה נוסף תהיה קטנה מהתוספת בגין ההוצאות המשתנות. בטבלה 3, המבוססת על תרשים 2, ניתן לראות באופן מפורט את שיעורי

הנשיאה של הורה בעלויות המשתנות ובעלויות "מדור ושונות" לפי שיעור השהייה של הילדים אצלו. לגבי העלויות האחרות (חריגות, בלתי־מתקצזות וחופשה, באדום) השיפוע הוא אפס, כלומר, שיעור הנשיאה בעלות אינו תלוי כלל בשיעור השהייה.

טבלה 3: שיעור הנשיאה בעלות לפי סוג ההוצאה

יחס שהייה	משתנות	מדור ושונות
0	0	0
1/14	0.071	0.2
2/14	0.143	0.3
3/14	0.214	0.357
4/14	0.286	0.393
5/14	0.357	0.429
6/14	0.429	0.464
7/14	0.5	0.5
8/14	0.571	0.536
9/14	0.643	0.571
10/14	0.714	0.607
11/14	0.786	0.643
12/14	0.857	0.7
13/14	0.929	0.8
1	1	1

עלה נבדוק איזה שיעור מסך ההוצאות על ילדים מהווה כל קטגוריה. על־מנת לקיים בדיקה זו, השתמשנו בנתונים של סקרי הוצאות משק בית של הלמ"ס מן השנים 2014–2017, והפעלנו מתודולוגיה דומה לזו של קרלינסקי ושראל (2019), המזהה את ההוצאה על ילדים בכל קטגוריה כפונקציה של ההכנסה הכוללת של משק הבית, מספר הילדים וגילם. להרחבה על־אודות המתודולוגיה ראו נספח ד. בטבלה 4 אנו מציגים את עלות הילדים במונחי שנת 2017 לפי קטגוריית הוצאה, רמת הכנסה וכן מספר הילדים וגיליהם. עדכון העלויות לגבי שנים מאוחרות יותר מוצג להלן בחלק ט, וטבלאות מפורטות לגבי רמות הכנסה והרכבי משק בית נוספים ניתן למצוא בנספח ב. יש לציין כי המתודולוגיה האמורה היא על־פי "השיטה לפי גמישויות", שהיא השיטה המתאימה יותר לחלוקה זו, שכן בכל קטגוריית הוצאה יש מספיק פריטים בסיסיים שיאפשרו זיהוי של ההוצאה על־פי הקטגוריה הספציפית, וזאת בניגוד ל"שיטה המסורתית", שאינה מאפשרת בחינה ברזולוציה גבוהה כזו. עקב ההבדלים בעלות גידול הילדים בין השיטה המסורתית לשיטה לפי גמישויות, אנו מציגים בנספח גם את טבלה נו, שבה הערכים של טבלה 4 "מתורגמים" לערכים המתאימים לחישוב ההוצאות על ילדים לפי השיטה המסורתית.

טבלה 4: ההוצאה על ילדים (במונחי שנת 2017) לפי קטגוריה, הכנסה והרכב משק בית -

לפי גמישויות

הרכב משק בית			ילד אחד קטן			שני ילדים קטנים או ילד אחד מתבגר			ילד אחד קטן ואחד מתבגר		
הכנסה חודשית נטו			משתנות מדור ושוונות			משתנות מדור ושוונות			משתנות מדור ושוונות		
5,000	486	182	78	856	340	155	1,150	478	231		
7,500	567	225	108	994	418	215	1,333	587	320		
10,000	635	264	138	1,111	490	275	1,488	686	409		
15,000	750	335	200	1,308	621	398	1,746	866	589		
20,000	847	401	265	1,474	741	524	1,963	1,032	775		

חלק־הארי של ההוצאה הכוללת על ילדים הוא הוצאות משתנות, ואילו הוצאות "מדור ושוונות" (כפי שהוגדרו בתחילת חלק זה) מהוות רק חלק קטן מאותה הוצאה כוללת. ההורה שוכר או רוכש ומתחזק דירה לעצמו, ועלויות אלה הן ברובן עלות קבועה במובן הכלכלי. תוספת הילדים מחייבת לעיתים הרחבה של הדיור והוצאות "מדור ושוונות" גבוהות יותר, אך עיקר ההוצאה קבוע.

נגדיר את **סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים** כסכום ההוצאות המשתנות והוצאות ה"מדור ושוונות" (כלומר, סך ההוצאה על ילדים פחות הוצאות חריגות, הוצאות בלתי־מתקדזות והוצאות על חופשות שניתן לשייך לילדים). לדוגמה, לגבי משק בית שסך הכנסתו החודשית נטו הוא 10,000 שקלים ויש בו ילד אחד קטן ואחד מתבגר, סך ההוצאה החודשית על ילדים עומד על 2,582 שקלים, מתוכם **סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים** עומד על 2,174 שקלים. (כאמור, אומדן זה נעשה בהתאם לחישוב עלות גידול הילדים בשיטה לפי גמישויות; חישוב לפי השיטה המסורתית מניב אומדן גבוה יותר.) מתוך סכום זה של 2,174 שקלים, 1,488 שקלים הם הוצאות משתנות ו־686 שקלים הם הוצאות "מדור ושוונות". על־פי הפסיקה, הוצאות חריגות (ובהתאם לפסק־דין בע"ם 919/15 – גם הוצאות בלתי־מתקדזות וחופשה) אינן מהוות חלק מההוצאות השוטפות שתשלומי המזונות הסדירים מיועדים לממן. את ההוצאות האלה יש לחלק בין ההורים לפי יחס ההכנסות, ואנו מרחיבים על כך בחלק ח. בדוגמה האמורה, סך ההוצאות האחרות (חריגות, בלתי־מתקדזות וחופשות שניתן לשייך לילדים) עומד על 409 שקלים.

בהקשר זה יש להתייחס לטענה כי לנוכח העלויות הכרוכות בהורות משותפת, מצב של חלוקת זמני השהייה של הילדים באופן שווה בין ההורים צריך להיות שמור רק לאוכלוסיות שיכולות לעמוד בו מבחינה כלכלית מבלי לפגוע ברמת החיים של הילדים.²¹ יש להבהיר כי הגידול המשמעותי בהוצאות

בעקבות פְּרִדַּת ההורים נובע מהמעבר ממשק בית אחד לשני משקי בית, עם או בלי ילדים. מירב העלויות הנוספות שעליהן עמדנו לעיל (ביניהן הדירה הנוספת, הכוללת שירותים, מטבח, סלון וכולי) נוצרות בין שהילדים נמצאים אצל ההורה האחר 7/14 מהזמן ובין שהם אינם נמצאים אצלו כלל (0/14). ככל שהילדים נמצאים אצל ההורה האחר יותר מ־0/14, גם אם מדובר ב־3/14 לדוגמה, נוספות על עלויותיו של ההורה האחר גם עלויות הדיור של הילדים ועלויות רבות נוספות. משום כך, מבחינת תוספת עלות גידול הילדים למשפחה כולה, ההבדל בין חלוקת זמן בין ההורים של 11:3 לבין חלוקת זמן של 7:7 הוא ברכיב הדיור בלבד, וגם לגביו הוא אינו משמעותי. ההבדל בין שני מצבים אלה הוא בהיקף ההוצאה של כל אחד ממשקי הבית על הילדים, אך אין כמעט הבדל בהיקף ההוצאה המשותפת על הילדים. לכן הטענה כי הורות משותפת של 7:7 או 8:6 יש לשמור רק לאוכלוסיות חזקות מבחינה כלכלית היא טענה שגויה.

במכוון איננו נכנסים לשאלה בדבר מידת התועלת של הורות משותפת לילדים, היות שזו אינה שאלה כלכלית. אולם ככל שבית־המשפט או המומחים המעורבים בתיק סבורים כי הורות משותפת משרתת את טובת הילדים, הטענה כי הסדר הורות זה יפגע בילדים בגלל הירידה ברמת החיים שתבוא עימו היא טענה שאינה נכונה מבחינה כלכלית.

ז. הסדרים מקבילים במדינות בעולם

ישראל אינה המדינה היחידה שבה הורים נפרדים ויש צורך בהתערבות של מוסדות מדינתיים בסוגיות של חלוקת ימי השהייה ועלויות גידול הילדים. בעבר היה מקובל כי לצורך קביעת גובה המזונות יש צורך בהליך משפטי פרטני, דבר שיצר עומס רב בבתי־המשפט והוביל לשונות רבה בדרכי החישוב והפסיקה בהתאם לזהות השופטים, למיקומם, לאיכות עורכי־הדין ועוד. מצב זה הוביל להתכתשויות חוזרות ונשנות בבתי־המשפט, ובחלק מהמקרים גם ל"מרוץ" בין הצדדים שבמסגרתו כל צד ניסה להגיע לבית־משפט שהייתה לו סיבה לחשוב שייטה לצידו בנושא.

בעשורים האחרונים קיימת מגמה רחבה של מעבר לסטנדרטים מוכּנים לקביעת גובה מזונות הילדים במדינות רבות, ביניהן אוסטרליה, קנדה וארצות־הברית. לשם כך נקבעו במדינות אלה נוסחאות המתייחסות, בין היתר, לעלות גידול הילדים, לגובה הכנסות ההורים ולחלוקת זמני השהייה ביניהם, ובהתאם לנתונים אלה נקבעים מזונות הילדים בצורה ברורה ושקופה לצדדים, דבר שברוב המקרים מיתר קיום הליך משפטי בנושא.

כדי לאפשר את קביעת גובה המזונות מבלי שיהיה צורך להגיע לבית־המשפט, הוקם במדינות רבות גוף מנהלי שתפקידו לערוך ולפרסם תחשיבי "עלות גידול ילדים", לקבל מהצדדים את המסמכים

הרלוונטיים (למשל, על-אודות הכנסותיהם, גיל הילדים, חלוקת זמני השהייה שנקבעה וכולי), ובהתאם לכך לקבוע על-פי הסטנדרטים שהוגדרו באותה מדינה מהו תשלום המזונות שיש לשלם. קביעתו של הגוף המנהלי היא מחייבת, ובמקרה הצורך ניתן להוציא צווי אכיפה כלפי הורה שאינו עומד בתשלומים שנקבעו לו, ובכלל זה ניכוי התשלומים מן השכר (בדומה לתשלומי-חובה אחרים), קנסות, עיכובי יציאה מהארץ ועוד.²² בכל המדינות הללו שמורה לכל אחד מן ההורים הזכות לפנות גם לבתי-משפט אם יש להם השגות על עלות גידול הילדים שחושבה – למשל, במקרה של ילד בעל צרכים מיוחדים – או על סכומי המזונות שנקבעו. לבתי-המשפט יש סמכות להפעיל שיקול-דעת נרחב כאשר מגיעה לפניהם בקשה כזו.

המדינות נבדלות זו מזו בפרמטרים ובשיטת החישוב של עלות גידול הילדים. **באנגליה** גובה המזונות תלוי בהכנסתו של ההורה המשלם בלבד, והסכום המשולם יורד ככל שהילדים נמצאים לילות רבים יותר עם ההורה המשלם. הסכום המשולם נקבע כשיעור מהכנסתו של ההורה המשלם, ושיעור זה עולה הן עם ההכנסה והן עם מספר הילדים, עד לתקרת הכנסה בגובה 3,000 ליש"ט שבוע (בערך 13,670 שקלים בשנת 2019).²³

בקנדה הורה בעל הכנסה נמוכה מ-12,000 דולרים קנדיים בשנה (בערך 31,800 שקלים בשנת 2019) לא ישלם מזונות כלל. באשר לכל היתר, הסכום המשולם נקבע לפי הכנסתו של ההורה המשלם, מספר ילדיו והפרובינציה שבה הוא גר, בקירוב להשפעת המס על הכנסתו נטו.²⁴

בארצות-הברית, שבה דיני המשפחה נקבעים בנפרד בכל מדינה (state), קיימת שונות בין המדינות בדרך החישוב של סכומי המזונות. לפי Venohr, ב-39 מדינות הסכום נקבע לפי הכנסת שני ההורים, ב-9 מדינות הוא נקבע לפי הכנסתו של ההורה המשלם בלבד, וב-3 מדינות הוא נקבע לפי שיטת Melson, אשר מתחילה מקביעת "הצרכים הבסיסיים" של הילד ושני ההורים, ואם הכנסתו של ההורה המשלם גבוהה מן הנדרש לסיפוק הצרכים הבסיסיים של הילד ושלו, נוטלים שיעור נוסף מהכנסתו לטובת הילד.²⁵

בכל המדינות הללו סוגיית מינו של ההורה אינה רלוונטית. הפרמטרים הרלוונטיים הם גובה ההכנסות של ההורים והיקף הזמן שהילדים נמצאים בהשגחתם. **באנגליה**, אם חלוקת הזמנים עם הילדים אינה שווה, אזי ההורה שהילדים נמצאים אצלו פחות זמן צריך לשלם מזונות להורה האחר. גובה התשלום נקבע בהתאם לגובה ההכנסה של ההורה המשלם, אך בהתאם ליחס החלוקה של זמני השהייה: ככל שהילדים נמצאים אצל ההורה המשלם חלק גדול יותר של הזמן, היקף התשלום שעליו לשלם להורה האחר קטן, עד שהוא מגיע לאפס במקרים שבהם חלוקת הזמנים שווה, ללא תלות בפערי ההכנסות בין ההורים.²⁶

גם באוסטרליה ההסדר החוקי אינו מבחין בין ההורים לפי מין, וסכומי המזונות נקבעים לפי נוסחה המביאה בחשבון את הכנסותיהם של שני ההורים וכן את היקף השהייה שנקבע בהסדרי הראייה או המשמורת. לאחרונה שחרר הממשל האוסטרלי מחשבון וירטואלי לחישוב סכומי המזונות לפי פרמטרים אלה.²⁷ בקנדה קיימות טבלאות מפורטות, שנכנסו לתוקף בנובמבר 2017, אשר מציגות את סכומי המזונות לפי הכנסה, מספר ילדים ופרובינציה.²⁸ החוק הקנדי מפריד בין שלושה מקרים: משמורת של הורה אחד בלבד, משמורת מפוצלת (חלק מהילדים אצל הורה אחד וחלק אצל האחר) ומשמורת משותפת. השימוש בטבלאות משתנה לפי המקרה הנדון.²⁹

ח. הכנסה והכנסה תלוית-ילדים

האומדנים של עלות גידול הילדים בקרלינסקי ושראל (2019) מבוססים על ההכנסה נטו המשותפת של משק הבית. חשוב לשים לב לרכיבים הכלולים בסך ההכנסה נטו.

1. הזקיפה לשווי שימוש של דירה בבעלות

בהכנסה נטו נכללת הזקיפה לשווי שימוש של דירה בבעלות, השווה לדמי השכירות שהיו מתקבלים בעבור הדירה פחות עלויות תחזוקה ושיפוצים (הנדרשות לשם שמירה על ערך הדירה).

לדוגמה, נניח שאדם א גר בשכירות בדירה ששווייה 1.8 מיליון שקלים. דמי השכירות שהוא משלם עומדים על 4,500 שקלים בחודש (כלומר, 54,000 שקלים בשנה, שהם 3% מערך הנכס). לעומתו, אדם ב גר בדירה זהה אך אינו משלם 4,500 שקלים שכר־דירה מכיוון שהדירה בבעלותו (נניח שהוא קיבל אותה בירושה מהוריו). לחלופין, ניתן לראות זאת כשווי שכר־הדירה שהוא משלם לעצמו, מכיוון שהוא גם דייר וגם בעל הדירה. ניתן לדמיין גם מצב שבו הוא היה משכיר את הדירה שבבעלותו והיה שוכר (מאדם אחר) דירה זהה הצמודה לדירתו. ברור שבמקרה זה יוסכם כי הכנסתו נטו גבוהה מהכנסתו נטו של אדם א, אשר אין בבעלותו דירה שביכולתו להשכיר.

מאידך גיסא, עלי־מנת לשמור על שווי הדירה ולקזז את הפחת והבלאי הטבעי של הדירה, הוא משקיע כל שנה כ־1% משווי הדירה בתחזוקה ובשיפוצים (אילולא השקיע סכום זה, היה שווי הדירה יורד בכל שנה ב־1% – זוהי ההערכה המקובלת לשיעור הפחת של דירות מגורים). עלות זו מסתכמת ב־1,500 שקלים בחודש לגבי דירה ששווייה 1.8 מיליון שקלים. סך ההכנסה נטו של אדם ב גבוה אם כן ב־3,000 שקלים מסך ההכנסה של אדם א, שכן זהו השווי של הסכום נטו שנחסך ממנו כתוצאה מהבעלות על הדירה (4,500 פחות 1,500).

ברוב המקרים אין נתונים מדויקים על דמי השכירות התיאורטיים שנחסכים כתוצאה מבעלות על דירה, וגם לא על היקף הפחת והבלאי של הדירה ועלויות התחזוקה והשיפוצים הנדרשות לשם קיזוז הפחת והבלאי. במקרים אלה ניתן לדעתנו להשתמש בקירובים הבאים: 3% תשואה שנתית על השכרה ו-1% פחת ובלאי טבעי של הדירה בכל שנה. לכן זקיפת ההכנסה מדירה בבעלות יכולה לעמוד על שיעור שנתי של 2% משווייה. כך, לגבי דירה בשווי 1.8 מיליון שקלים ניתן להשתמש בזקיפה חודשית של 3,000 שקלים; לגבי דירה בשווי 1.2 מיליון שקלים ניתן להשתמש בזקיפה חודשית של 2,000 שקלים; וכן הלאה.

2. אייתחשבות בהחזרי משכנתה והלוואות אחרות ובהפקדות לחיסכון

חישוב ההכנסה נטו אינו מתחשב בהחזרי משכנתה או בהחזרי הלוואה אחרת שנלקחה בעבר לצורך צריכה שוטפת או השקעה בהון אנושי או נדל"ן. נניח שקיים אדם ג, אשר זהה לאדם ב מהנקודה הקודמת, אך שונה ממנו בהיבט אחד: הוא לא קיבל את הדירה שבבעלותו בירושה מהוריו, אלא רכש אותה באמצעות משכנתה שנטל במועד קנייתה. לשם הפשטות נניח שהמשכנתה כיסתה את כל עלות הרכישה של הדירה. אנו סבורים כי ראוי להתייחס להכנסתו של אדם ג כפי שהתייחסנו להכנסתו של אדם ב, ולזקוף לזכותו עוד 3,000 שקלים בחודש. בניגוד לדוגמה בנקודה הקודמת, קביעה זו אינטואיטיבית פחות, ומחייבת הסבר מעמיק יותר.

עשויה לעלות הטענה כי במקרה האמור יש להפחית מהסכום של 3,000 השקלים את החזר המשכנתה החודשי של אדם ג. אולם אין שום קשר בין החזר המשכנתה לבין שווי שירותי הדיור שאדם ג מקבל מכך שהדירה נמצאת בבעלותו. לדוגמה, אם המשכנתה שנלקחה היא לתקופה של עשר שנים, ההחזר החודשי בגינה יהיה גבוה בהרבה מההחזר החודשי בגין משכנתה שנלקחה לתקופה של שלושים שנים. כאשר תקופת ההחזר קצרה, ההחזר החודשי עשוי להיות גבוה אף משכר הדירה בעבור דירה דומה. יתר על כן, לזכותו של אדם ג יעמוד בעתיד, עם סיום תשלומי המשכנתה, נכס נדל"ן שיהיה 100% בבעלותו, נטול משכנתה. הוא יוכל להמשיך להתגורר בו או למכור אותו וליהנות מהכנסה חודשית משמעותית לאורך שארית חייו.

גם אדם א מהדוגמה בנקודה הקודמת, המתגורר בשכירות, יכול לצבור נכס פיננסי בשווי דומה, באמצעות הפקדות חודשיות לתוכנית חיסכון ארוכת טווח, כך שבסיום תקופת החיסכון יעמוד לרשותו סכום המאפשר לו לרכוש נכס נדל"ן דומה לזה שיעמוד לרשותו של אדם ב עם סיום תשלומי המשכנתה שלו. השקעה בדירת מגורים אינה שונה באופן מהותי מהשקעה בחיסכון פיננסי. ההחזר החודשי של המשכנתה אינו משפיע על הכנסתו של אדם, אלא על אופן חלוקתה של הכנסה זו בין צריכה שוטפת לבין חיסכון.

מההיבט התיאורטי אין סיבה להתייחס לבחירתו של אדם לגבי חלוקת הכנסתו בין צריכה לחיסכון כשיקול רלוונטי לגבי מידת השתתפותו בעלות הגידול של ילדיו. החלוקה משקפת את העדפותיו הסובייקטיביות לגבי צריכה בהווה וצריכה בעתיד. אדם שרוצה לצרוך יותר בגיל צעיר (כי הוא מעדיף, למשל, חופשות סקי וספורט) יחסוך פחות מאדם שרוצה לצרוך יותר בגיל מבוגר (כי הוא מעדיף, למשל, חופשות בספינת תענוגות). אין סיבה שבחירה בשיעור חיסכון גבוה יותר או נמוך יותר תשפיע על מידת השתתפותו בעלות הגידול של ילדיו. מההיבט המעשי, אם נרצה להתייחס לבחירה כזו כאל שיקול רלוונטי, נצטרך "לנכות" מהכנסתו לא רק את תשלומי המשכנתה, אלא גם את כל יתר התשלומים החודשיים שלו לסוגי חיסכון שונים, לטווח קצר ולטווח ארוך, וגם את הפרמיות שהוא משלם לביטוחים השונים שהוא בחר לעשות. זאת, מכיוון שתשלום פרמיה בהווה מאפשר הכנסה גבוהה יותר בעתיד, כתוצאה מצמצום הנזק הכלכלי במקרה של התממשות הסיכון המבוטח.

לסיכום, התחשבות בהחזרי הלוואות ובהפקדות לחיסכון בעת קביעת הכנסתו של אדם במקרה של גירושים ותשלום דמי מזונות לא רק שאינה נדרשת, אלא גם עלולה לעודד התנהגות אסטרטגית של מזעור ההכנסה השוטפת בתמורה להגדלת ההכנסה בעתיד הרחוק, כאשר הילדים כבר יהיו בוגרים. זאת, למשל, באמצעות קיצור תקופת המשכנתה (והגדלת ההחזר החודשי), הפקדות נדיבות למכשירי חיסכון נוספים ורכישת ביטוחים רבים.

3. קצבות ילדים

בהכנסה נטו נכללות קצבות הילדים המתקבלות על-ידי ההורים (בדרך-כלל האם). במקרה שהממשלה מקטינה את קצבות הילדים (כפי שעשתה בשנת 2003) או מגדילה אותן (כפי שעשתה בשנת 2016), ההכנסה נטו של משפחות עם ילדים תשתנה בהתאם.

4. משכורת נטו של שכירים

לגבי שכירים יש להבחין בין ההכנסה נטו שלהם מהמשכורת לבין הסכום שנכנס לחשבון הבנק שלהם כתוצאה מקבלת המשכורת, אשר נמוך בדרך-כלל מההכנסה נטו ממשכורת. המשכורת נטו שווה למשכורת ברוטו פחות תשלומי-החובה (מס הכנסה, ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות). אולם אותו שכיר עשוי להפריש הפרשות לפנסיה ואף הפרשות לקרן השתלמות (הכוללות הטבות מס), וייתכן גם שינוכה ממשכורתו החזר של הלוואה שהוא קיבל בעבר ממקום עבודתו. במקרים אלה הסכום שנכנס לחשבון הבנק ביום תשלום המשכורת יהיה נמוך מהמשכורת נטו, וישקף החלטות בנוגע לחלוקת ההכנסה נטו בין הכנסה שוטפת לבין חיסכון ארוך-טווח והחזר הלוואות שמימנו צריכה

בעבר. לסיכום, המשתנה שנכנס (ואשר ראוי שייכנס) לחישוב ההכנסה נטו לצורך חישוב ההוצאה על ילדים הוא המשכורת נטו, ולא הסכום שנכנס לחשבון הבנק ביום תשלום המשכורת.

5. הכנסות והטבות תלויות ילדים

לאחר פירוד חלים שינויים לא רק בהוצאות של כל אחד מההורים על ילדיו, אלא גם בהכנסות נטו של ההורים, אף אם הם נשארים באותו עיסוק ועם אותה הכנסה ברוטו. זאת, עקב שינויים שחלים אצל כל אחד מן ההורים במבנה נקודות הזיכוי במס וכן בקצבאות ובהטבות שונות. נציין חלק מהן:

1. **הבטחת הכנסה** – משפחות עם הורה יחידני שבהן ההכנסה של ההורה נמוכה יחסית זכאיות לשיעור מוגדל של הבטחת הכנסה. גובה הגמלה משתנה בהתאם לרמת ההכנסה של ההורה. יש הכנסות שאינן נחשבות לעניין קיזוז הגמלה, כגון קצבות ילדים. חשוב לציין כי דמי מזונות נחשבים הכנסה לעניין זה.

2. **מענק עבודה** – הורה יחידני זכאי למענק עבודה חודשי אם השכר החודשי שלו מעבודה נע בין 1,250 ל-9,300 שקלים (בערך), אם יש לו עד שני ילדים, או בין 1,250 ל-11,400 שקלים, אם יש לו יותר משני ילדים. גובה המענק הוא פונקציה של השכר, ויכול להגיע עד 500 או 700 שקלים בחודש (בהתאם למספר הילדים). מענקי עבודה שמשפחות עם הורה יחידני מקבלות גבוהים מאלה שמשפחות דו-הוריות מקבלות, לכל רמת הכנסה.

3. **נקודות זיכוי במס** – כל הורה זכאי לנקודה אחת או לשתי נקודות בגין כל ילד, בהתאם לגילי הילדים. הורה יחידני זכאי לנקודת זיכוי נוספת, ובמקביל ההורה שמשלם מזונות ילדים זכאי לנקודת זיכוי אחת (בלי קשר למספר הילדים שהוא משלם עליהם). נכון לשנת 2020, הערך של כל נקודה הוא כ-219 שקלים לחודש.

נוסף על אלה, למשפחות עם הורה יחידני המקבלות הבטחת הכנסה מוענקות הטבות והנחות שונות על-ידי גופים שלטוניים וחברות ממשלתיות – למשל, סיוע בדיור, הנחה בארנונה, הנחה בחשבון החשמל, ולעיתים אף זכאות לדיור ציבורי.

לסיכום, חלק מן ההכנסות של כל משק בית, ובפרט של משק בית לאחר פירדה או גירושים, הוא "הכנסה תלוית ילדים", דהיינו, הכנסה של אחד ההורים (או של שניהם) אשר לא הייתה קיימת אלמלא הילדים.

6. ההתייחסות הראויה להכנסות והטבות תלויות ילדים בהקשר של דמי מזונות

בבואנו לחלק את עלות הילדים בין ההורים באמצעות תשלומי מזונות, יש שתי אפשרויות להתייחס להכנסות והטבות תלויות ילדים:

א. לראות בהכנסות אלה "הכנסות מיועדות" שהמדינה מעוניינת להעביר לילדים, וההורים מהווים מעין "צינור" לשם העברתן. במקרה כזה נראה שהדרך הנכונה לטפל בתשלומים אלה היא לשייכם ל"קופה" המשמשת למימון עלות הילדים, ושאר ההכנסות של ההורים ישמשו למימון החלק בעלות הילדים שעולה על הסכום הנמצא ב"קופה" זו.

ב. לראות הכנסות אלה כחלק מההכנסות נטו של ההורה המקבל אותן, ובהתאם להכנסות אלה ולשאר ההכנסות לחלק את עלות הילדים בין ההורים.

לפי אפשרות א נקבל כי קצבת ילדים המועברת לאם היא למעשה השתתפות של המדינה בעלות הילדים, ולכן במקרה שבו עלות הילדים היא 1,000 שקלים, לדוגמה, ויש קצבת ילדים של 250 שקלים, קצבת ילדים זו מממנת חלק מעלות הילדים, ו־750 שקלים נוספים אמורים לעבור מהכנסות ההורים הרגילות. אפשרות זו מיטיבה פחות עם הורים שיש להם הכנסה תלוית־ילדים גבוהה יותר (בדרך־כלל האם), מכיוון שהכנסה זו אינה נתפסת כהכנסה שלהן, אלא מועברת באופן ישיר ל"קופה" המשמשת למימון עלויות הילדים. יתרון של אפשרות זו הוא חוסר התלות שלה במקבל הקצבה. נכון להיום קצבות הילדים מועברות לאם, אך בעתיד ייתכן שיוחלט לשנות זאת ולחלק אותן בין האב לאם או אולי להעביר את כולן לאב. אם תאומץ הצעתנו לראות הכנסות מקצבות ילדים כהכנסות המיועדות לילדים, אזי לשינויים אפשריים אלה לא תהיה כל השפעה על תוצאות החישוב ועל גובהם של תשלומי המזונות.

ההכרעה כיצד להתייחס להכנסה כלשהי צריכה להיות תלויה בעיקר במטרה ובסיבה שבגינה ניתנת הכנסה גבוהה יותר למשפחות בעלות ילדים. לדוגמה, נראה שנקודות זיכוי במס הכנסה לאימהות עובדות אינן ניתנות לאם למען רווחת הילדים, אלא נועדו לעודד מיצוי כושר השתכרות על־ידי יציאת האם לעבודה. לכן נראה שאת הסכום הזה אין להעביר באופן ישיר לילדים. חשוב לציין, עם זאת, כי יש להתייחס לזיכוי זה כאל חלק מהכנסת האם (והשימוש בהכנסה נטו אכן מאפשר זאת). לעומת זאת, לגבי קצבות ילדים ייתכן שהיחס הנכון שונה, שכן קצבת הילדים ניתנת על־מנת לסייע להורים במימון הוצאות גידול הילדים, והיא אינה תלויה בתעסוקת ההורים. בעניין זה קבע גם בית־המשפט העליון פעמים רבות כי קצבות הילדים נועדו לסבסד חלק מעלויות הילדים, ולכן יש לגרוע אותן מדמי המזונות שיש לשלם.³⁰

ההמלצה שלנו היא להגדיר את קצבות הילדים (הקצבאות המשולמות על־ידי המוסד לביטוח לאומי באופן אוטומטי ואוניוורסלי, בדרך־כלל לחשבון הבנק של האם) כהכנסות מסוג א (דהיינו, הכנסות המיועדות לילדים), ואת כל ההכנסות האחרות בגין ילדים (למשל, נקודות זיכוי, הבטחת הכנסה, מענקי עבודה וכדומה) כהכנסה מסוג ב (דהיינו, הכנסה של ההורה). לגבי הנחות שונות המוענקות על־ידי חברות ממשלתיות, רשויות מקומיות וכדומה – עקב הקושי בחישובן, אנו ממליצים לא

להתחשב בהן כלל. המלצה זו מיטיבה למעשה עם ההורה שהילדים נמצאים בדרך-כלל בחזקתו, לרוב האם, שכן היא משאירה בידי אותו הורה את מירב ההכנסות התלויות בילדים ואת ההנחות השונות שהוא זכאי להן מתוקף הימצאותם של הילדים בחזקתו העיקרית, ומעבירה ל"קופה" המשמשת למימון עלות גידול הילדים רק את קצבות הילדים.

חשוב להדגיש כי הבחנה זו אינה משנה את **עלות גידול הילדים**, אך היא משמעותית לקביעת **גובה דמי המזונות** שיועברו בין הצדדים. נדון בכך בהרחבה בחלק הבא, שבו נציג את הנוסחה הקובעת את דמי המזונות.

ט. חלוקת העלות ודמי מזונות – נוסחה

עתה, כשבידינו **סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים**, אנו יכולים להכריע בשאלה העיקרית בעבודה זו: כיצד נקבע את גובה דמי המזונות ונחלקם בין ההורים במקרה של פירוד? הנוסחה לחלוקת דמי המזונות בין ההורים הפרודים שנציג להלן נסמכת על שני עקרונות חשובים. **העיקרון הראשון** הוא שכל המידע הדרוש לנוסחה הוא:

- עלות הילדים במשק בית משותף (אשר תלויה, בין היתר, בסך ההכנסות של ההורים);
- החלוקה לקטגוריות הוצאה השונות;
- חלוקת ימי השהייה (אשר תיקבע בכל תיק באופן פרטני על-ידי בית-המשפט);
- יחס ההכנסות בין ההורים.

עלות גידול הילדים וסך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים לאחר הפירוד הם נתונים ידועים וברורים אשר נקבעים על-ידי פרמטרים אובייקטיביים, כגון הכנסות ההורים, עוד בטרם החל ההליך המשפטי. בהליך המשפטי הפרטני ייקבעו זמני השהייה של הילדים עם כל הורה. לאחר קביעה זו תהיה בידי בית-המשפט (באופן שקוף לצדדים המתדיינים) נוסחה אשר תניב תוצאה ברורה לגבי גובה התשלומים בין ההורים.

העיקרון השני (הנגזר מן הראשון) הוא שהזהות המגדרית של ההורים (והילדים) אינה ממלאת תפקיד בחישובים (דמי מזונות לא-מגדריים). כלומר, לגבי הרכב משק בית נתון ורמת הכנסות כוללת נתונה, ההעברות בין הצדדים יהיו זהות בין שהאב הוא בעל ההכנסות הגבוהות יותר ובין שהאם היא בעלת ההכנסות הגבוהות יותר. זהו גם העיקרון המנחה שנקבע על-ידי בית-המשפט העליון בפסק-דין בע"מ 919/15 בכל הנוגע בילדים מגיל שש ומעלה.

בחלק זה של העבודה נציג את ה"מתכון" לקביעת השלבים השונים בתהליך, את הנוסחה, וכן דוגמאות לתוצאה המתקבלת ממנה לגבי חלוקות שונות של זמני שהייה ויחסי הכנסות שונים.

התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים (שאינה כוללת עלויות חריגות, עלויות בלתי־מתקצזות וחופשות שניתן לשייך ישירות לילדים) נועדה לממן את שהיית הילדים אצל כל אחד מההורים, בהתאם ליחס ההכנסות ובהתייחס לעלות גידול הילדים בכל בית, הנגזרת מזמני שהייה שלהם בכל אחד מהבתים. אם החלק שההורה צריך לממן גדול מהעלות הישירה שהוא נושא בה, הוא יעביר את ההפרש להורה האחר, ואם החלק שההורה צריך לממן נמוך מהעלות הישירה שהוא נושא בה, הוא יקבל את ההפרש מן ההורה האחר.

על־מנת להמחיש זאת, ניטול תחילה דוגמה פשוטה המניחה (באופן לא־מציאותי) כי קיימות רק עלויות משתנות המצויות ביחס ישר לזמן שהייה. נוסף על כך נגדיר כי הורה א הוא המקבל את קצבות הילדים (בדרך־כלל האם, אך במקרים מסוימים הוא עשוי להיות האב). כעת נניח כי סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים עומד על 1,000 שקלים בחודש, וכי הכנסתו של הורה א היא 10,000 שקלים נטו בעוד הכנסתו של הורה ב היא 5,000 שקלים נטו. לשם הפשטות נניח בשלב הראשון שקצבות הילדים הן 0. לבסוף, נניח כי הילדים שוהים אצל הורה א 25% מהזמן, ואצל הורה ב – 75% מהזמן. מיחס ההכנסות נובע שהורה א צריך לממן 667 שקלים מסך העלות $\left(\frac{10,000}{10,000+5,000} \times \right)$ $(1,000 = 667)$ ושהורה ב צריך לממן את השארית, העומדת על 333 שקלים. אולם בעקבות זמני שהייה השונים (וההנחה בדוגמה זו היא כאמור שכל העלויות משתנות ביחס ישר לזמני שהייה), הורה א נושא בפועל (באופן ישיר) בעלות של 250 שקלים $(250 = 1,000 \times 25\%)$, ואילו הורה ב נושא בשארית העלות, שהיא 750 שקלים. לכן על הורה א להעביר להורה ב את ההפרש בין הסכום שעליו לשאת בו (667) לבין הסכום שהוא נושא בפועל (250), כלומר, 417 שקלים. (באותו אופן, הורה ב צריך לשאת ב־333 שקלים אך נושא בפועל ב־750 שקלים, ולכן הוא צריך לקבל מהורה א את ההפרש – 417 שקלים).

לאחר שהצגנו את העקרונות שהנוסחה מבוססת עליהם והמחשנו אותה באמצעות מקרה פשטני, נעבור להצגת הנוסחה המלאה והמפורטת. נגדיר כי סך תשלומי המזונות להורה א (ההורה המקבל את קצבות הילדים) מורכב ממזונות הנובעים מן ההוצאות המשתנות על הילדים, בתוספת המזונות הנובעים מעלויות המדור של הילדים, ובחיסור החלק היחסי (לפי יחס ההכנסות) בקצבות הילדים. כפי שפירטנו בחלק ז, אנו מניחים כי קצבות הילדים (בניגוד לכל יתר ההכנסות וההטבות שהן תלויות־ילדים) נועדו לרווחת הילדים באופן ישיר, ולא לרווחת ההורה המקבל אותן. לכן הן מממנות באופן ישיר את עלות גידול הילדים ומתחלקות בין ההורים לפי יחס ההכנסות – הוא יחס המימון.

דרך נוספת לחשוב על התהליך היא שלאחר שנקבעה עלות גידול הילדים והועברו דמי המזונות, המדינה מעניקה החזר חלקי לכל אחד מן ההורים בדמות קצבות הילדים.

הנוסחה תיראה אפוא כך:

$$K = (\text{מזונות "משתנות" להורה א}) + (\text{מזונות "מדור ושונות" להורה א}) - \text{סך מזונות להורה א}$$

כאשר K הוא החלק היחסי של קצבות הילדים:

$$K = \left(\frac{\text{הכנסת הורה ב}}{\text{הכנסת הורה א} + \text{הכנסת הורה ב}} \right) \times \text{קצבות הילדים}$$

החלק "מזונות 'משתנות' להורה א" (דהיינו, המזונות הנובעים מהעלויות המצויות ביחס ישר לזמן שההייה של הילדים, כגון מזון) נקבע לפי הנוסחה הבאה:

$$\text{מזונות "משתנות" להורה א} = \left(\frac{\text{עלויות}}{\text{משתנות}} \right) \times \left[\left(\frac{\text{הכנסת הורה ב}}{\text{הכנסת הורה א} + \text{הכנסת הורה ב}} \right) - \left(\frac{\text{שהייה אצל הורה ב}}{14} \right) \right]$$

החלק "מזונות 'מדור ושונות' להורה א" (דהיינו, המזונות הנובעים מעלויות כגון ריהוט בחדר הילדים, המצויות בקשר חלש (ולא ביחס ישר) למשך שהיית הילדים, כפי שהראינו בחלק ו), נקבע לפי הנוסחה הבאה:³¹

$$\text{מזונות "מדור ושונות" להורה א} = \left(\frac{\text{עלויות}}{\text{"מדור ושונות"}} \right) \times \left[\left(\frac{\text{הכנסת הורה ב}}{\text{הכנסת הורה א} + \text{הכנסת הורה ב}} \right) - \left[f \left(\frac{\text{שהייה אצל הורה ב}}{14} \right) \right] \right]$$

את העלויות האחרות (חריגות, בלתי־מתקזזות וחופשות שניתן לשייך לילדים³²) אנו מחלקים לפי יחס ההכנסות בלבד, אך עלויות אלה אינן חלק מתשלומי המזונות השוטפים, והן יחולקו בין ההורים בעת התהוותן, לאחר שיתברר גובהן הספציפי.

במקרה־בוחן נציג משק בית שבו שני ילדים – אחד קטן (נניח בן שמונה³³) ואחד מתבגר (בן עשר ומעלה). סך ההכנסה נטו של שני ההורים יחד עומד על 20,000 שקלים: להורה א יש הכנסה של 5,000 שקלים, שחלקה הכנסה מקצבות ילדים, העומדת על 339 שקלים; ולהורה ב יש הכנסה של 15,000 שקלים. מכאן שהיחס בין הכנסתו של הורה ב לבין סך ההכנסות של משק הבית (ללא קצבות הילדים) הוא $0.763 = \frac{15,000}{15,000+4,661}$. בטבלה 1 ניתן לראות כי במשק בית עם שני ילדים בגילים שבחרנו והכנסה של 20,000 שקלים נטו **עלות גידול הילדים בשיטה לפי גמישויות** עומדת על 3,770 שקלים.³⁴ מטבלה 4 עולה כי **סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים** (השווה **לעלות גידול**

הילדים בניכוי הוצאות חריגות, הוצאות בלתי-מתקצזות והוצאות על חופשות שניתן לשייך לילדים) של שני ההורים (יחד) עומד על 2,995 שקלים. סכום זה מתחלק לעלויות משתנות בסך של 1,963 שקלים ועלויות "מדור ושונות" בסך 1,032 שקלים. מטבלה 1 ומטבלה נוספת שבנספח ב עולה כי באותו משק בית **עלות גידול הילדים בשיטה המסורתית** עומדת על 6,735 שקלים, **וסך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים** עומד על 5,351 שקלים. סכום אחרון זה מתחלק לעלויות משתנות בסך של 3,507 שקלים ועלויות "מדור ושונות" בסך 1,844 שקלים.

נתבונן עתה על כמה הסדרי שהייה במחזור של 14 ימים (כמקובל בפסיקה), ונחשב את סכומי המזונות הנובעים מהם. בכל הדוגמאות הבאות יחס השהייה הנמצא בכותרת הוא מספר ימי השהייה אצל הורה א' (במחזור של 14 ימים). נוסף על כך, בכל הדוגמאות הורה ב זכאי ל-76% מקצבות הילדים.

בהצעות החלוקה שנציג להלן אנו מניחים כי חלוקת שהייה של 10 ימים בתוך מחזור של שבועיים אכן מהווה יחס שהייה של $\frac{10}{14}$. עם זאת, ניתן – וייתכן אף שרצוי – לתקן יחס זה לשיעור השהייה דה-פקטו, השונה משיעור השהייה דה-יורה. השוני נובע ממגוון סיבות, החל בשיעורי שהייה שונים במהלך חגים, זמן ריאלי שונה עם הילדים בימי עבודה לעומת סופי שבוע ועוד. אם חלוקת זמני השהייה דה-פקטו שונה מחלוקת זמני השהייה דה-יורה, ראוי להשתמש בחלוקה דה-פקטו.

מכיוון שבדרך-כלל זמני השהייה כוללים ימי שהייה קבועים באמצע השבוע (בימים א-ה) וסופי שבוע (ימי ו ושבת) לסירוגין, פעם אצל האב ופעם אצל האם, מקובל לבחון בישראל כמה ימים במחזור של 14 ימים הילדים נמצאים אצל כל הורה. כך, לדוגמה, אם הילדים נמצאים אצל האב בימים א, ג ו-ה וכל סוף-שבוע שני, ואצל האב בימים ב ו-ד וכל סוף-שבוע שני, אזי מתייחסים לחלוקה זו כאל 6:8, כלומר, הילדים נמצאים אצל האב 8/14 (57%) ואצל האב 6/14 (43%).

עם זאת, גישה זו אינה מדויקת מכמה טעמים. ראשית, הפער בחלוקת הזמנים הוא בימים של אמצע השבוע, שבהם הילדים נמצאים במסגרות החינוכיות בחלק משמעותי משעות הערות שלהם. דווקא בסוף השבוע, שבו זמן ההורות הפעילה רב יותר, קיים שוויון בין ההורים. הדבר משפיע גם על ההוצאות, מכיוון שבימים אלה ההוצאות גדולות יותר בדרך-כלל.³⁵ יתרה מזו, חלוקת הזמנים של 6:8 מתייחסת רק לשגרה, שבה מתקיימים לימודים במסגרות החינוך. בחגים ובחופשים מקובל שחלוקת הזמנים שווה. מתוך 52 שבועות בשנה, החופשים ממסגרות החינוך בישראל מהווים 15.1 שבועות בשנה.³⁶ גם כאן, בימי החגים והחופשות, שבהם זמני השהייה שווים, ההוצאות על הילדים גבוהות מאלה של ימי השגרה. משום כך, חישוב יחס זמני השהייה על-פי מחזורים של 14 ימי שגרה אינו מייצג את חלוקת הזמנים הנכונה בין ההורים. אכן, במדינות רבות חישוב יחס זמני השהייה נעשה על בסיס שנתי, ולא על בסיס של 14 יום.

מכל מקום, כדי להקל על המשתמשים בישראל, הדוגמאות במאמר זה יתייחסו לחלוקת זמנים על-פי בסיס של 14 יום, אך תשומת-לב הקורא מופנית לכך שחישוב זה נותן משקל-יתר לחלוקת זמני-השהייה בימי השגרה, ומשום כך יוצר הטיה "לטובת" ההורה שהילדים נמצאים אצלו ימים רבים יותר בימי השגרה.

יחס שהייה 7/14

נציב את נתוני המקרה הספציפי בנוסחה למזונות ה"משתנות":

$$\text{מזונות "משתנות" להורה א} = \left(\text{עלויות} \right) \times \left[\left(\frac{\text{הכנסת הורה ב}}{\text{הכנסת הורה ב} + \text{הכנסת הורה א}} \right) - \left(\frac{\text{שהייה אצל הורה ב}}{14} \right) \right]$$

במקרה האמור יחס השהייה הוא חצי-חצי ויחס המשאבים הוא 0.763 בידי הורה ב ו-0.237 בידי הורה א. סך העלויות המשתנות עומד על 1,963 שקלים, ולכן המזונות בעבור עלות זו להורה א מהורה ב נתונים על-ידי:

$$\text{מזונות "משתנות" להורה א} = (1,963) \times [0.763 - 0.5] = 516$$

את עלויות ה"מדור ושונות" אנו מחלקים לפי יחס ההכנסה וכן לפי הפונקציה של יחס השהייה שהצגנו בטבלה 3 בחלק 1. בדומה לעלויות המשתנות, יחס ההכנסות קובע את החלוקה של סך העלות, ויחס השהייה הוא הנשיאה בעלות שנופלת ממילא על הורה ב. נציב בנוסחה:

$$\text{מזונות "מדור ושונות" להורה א} = (1,032) \times [0.763 - 0.5] = 271$$

נוסף על כך, הורה ב זכאי לחלקו בהכנסה מקצבות הילדים, העומד על $259 = 0.76 \times 339$ שקלים.³⁷ נציב את שלושת הרכיבים בנוסחה לסך דמי המזונות להורה א ונקבל:

$$(\text{קצבות ילדים} \times \text{יחס הכנסות}) - (\text{מזונות דיור}) + (\text{מזונות "משתנות"}) = \text{סך מזונות להורה א}$$

$$= 529 = (271) - (259) + (516)$$

לכן, לגבי יחס שהייה 7/14 (המכונה גם "7:7") סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א בנתוני ההכנסות שהוגדרו עומד על 529 שקלים.

במבט ראשוני, סך מזונות של 529 שקלים נראה נמוך ביחס לסך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים, העומד על 2,995 שקלים. כדאי אם כן לחזור כאן על ההיגיון שמאחורי החישוב: הורה ב מחזיק 76% מסך ההכנסות של משק הבית (לאחר ניכוי קצבות הילדים), ולכן הוא מממן $2,285 = 2,995 \times 76\%$ שקלים מסך העלויות. עם זאת, לא כל הסכום עובר להורה א כדמי מזונות שכן הורה ב נושא גם בעלויות גידול הילדים כתוצאה משהייתם בביתו. בדוגמה שבדקנו כעת הוא נושא ב-50% מן העלויות, כלומר, הוא מוציא בצורה ישירה על הילדים $1,498 = 2,995 \times 50\%$ שקלים. לאחר קיזוז

הוצאות אלה נותר לו להעביר 787 שקלים להורה א. לאחר שהוא מקבל את חלקו בקצבות הילדים, התוצאה היא שעליו להעביר להורה א 529 שקלים. הורה א מקבל, מלבד 529 שקלים מהורה ב, גם 339 שקלים בקצבות ילדים.

את העלויות האחרות (חריגות, בלתי־מתקזזות וחופשות שניתן לשייך לילדים) אנו מחלקים לפי יחס ההכנסות בלבד (76% ישולמו על־ידי הורה ב), אך הן אינן חלק מתשלומי המזונות השוטפים, אלא עלותן תחולק אם וכאשר הן יתהוו.

יחס שהייה 10/14

לגבי העלויות המשתנות נציב בנוסחה ונקבל:

$$937 = (1,963) \times [0.763 - 0.286] = \text{מזונות "משתנות" להורה א}$$

לגבי עלויות ה"מדור ושונות" נציב בנוסחה ונקבל:

$$382 = (1,032) \times [0.763 - 0.3929] = \text{מזונות "מדור ושונות" להורה א}$$

נקזז את חלקו של הורה ב בקצבות הילדים, העומד על $0.76 \times 339 = 259$ שקלים. נציב את שלושת הרכיבים בנוסחה לסך דמי המזונות להורה א ונקבל:

$$(\text{קצבות ילדים} \times \text{יחס הכנסות}) - (\text{מזונות דיור}) + (\text{מזונות "משתנות"}) = \text{סך מזונות להורה א}$$

$$1,060 = (259) - (382) + (937) = \text{סך מזונות להורה א}$$

לכן, לגבי יחס שהייה 10/14 סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א עומד על 1,060 שקלים. נוסף על כך, הורה ב ישתתף ב־76% מההוצאות האחרות (חריגות, בלתי־מתקזזות וחופשה).

יחס שהייה 6/14

במקרה זה הילדים שוהים יותר אצל ההורה בעל ההכנסה הגבוהה יותר.

לגבי העלויות המשתנות נציב בנוסחה ונקבל:

$$376 = (1,963) \times [0.763 - 0.571] = \text{מזונות "משתנות" להורה א}$$

לגבי עלויות ה"מדור ושונות" נציב בנוסחה ונקבל:

$$234 = (1,032) \times [0.763 - 0.536] = \text{מזונות "מדור ושונות" להורה א}$$

נקזז את חלקו של הורה ב בקצבות הילדים, העומד על $0.76 \times 339 = 259$ שקלים. נציב את שלושת המרכיבים בנוסחה לסך דמי המזונות להורה א ונקבל:

$$(קצבות ילדים \times \text{יחס הכנסות}) - (\text{מזונות דיור}) + (\text{מזונות "משתנות"}) = \text{סך מזונות להורה א}$$

$$352 = (259) - (234) + (376) = \text{סך מזונות להורה א}$$

לכן, לגבי יחס שהייה 6/14 סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א עומד על 352 שקלים. נוסף על כך, הורה ב ישתתף ב-76% מההוצאות האחרות (חריגות, בלתי־מתקזזות וחופשה).

יחס שהייה 14/14

במקרה שבו הילדים שוהים רק אצל הורה אחד יש שתי שיטות אפשריות לחישוב דמי המזונות:

1. שיטה שאינה מתחשבת בעלות החיים בנפרד, כך שסך העלות המחולקת בין ההורים זהה לסך העלות בשאר יחסי השהייה;

2. שיטה הכוללת התחשבות בעלות החיים בנפרד (כמתואר בחלק ה), כך שסך העלות המחולקת בין ההורים נמוך יותר, עקב החסרונות לגודל של משקי הבית הנפרדים של ההורים.

נציג תחילה את החישוב לפי שיטה (1), ולאחריו את החישוב לפי שיטה (2).

חלוקת דמי מזונות ללא התחשבות בעלות החיים בנפרד

במקרה זה, שבו הילדים שוהים רק אצל הורה א, להורה ב אין הוצאות בגין שהייתם, ולכן חלוקת העלויות המשתנות היא:

$$\text{מזונות "משתנות" להורה א} = (1,963) \times [0.763 - 0] = 1,498$$

וחלוקת עלויות ה"מדור ושונות" דומה, שכן גם בקטגוריה זו אין להורה א הוצאות:

$$\text{מזונות "מדור ושונות" להורה א} = (1,032) \times [0.763 - 0] = 787$$

נקזז את חלקו של הורה ב בקצבות הילדים, העומד על $259 = 0.76 \times 339$ שקלים. נציב את שלושת המרכיבים בנוסחה לסך דמי המזונות להורה א ונקבל:

$$(קצבות ילדים \times \text{יחס הכנסות}) - (\text{מזונות דיור}) + (\text{מזונות "משתנות"}) = \text{סך מזונות להורה א}$$

$$2,026 = (259) - (787) + (1,498) = \text{סך מזונות להורה א}$$

לכן, כאשר השהייה היא אך ורק אצל הורה א, סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א עומד על 2,026 שקלים. נוסף על כך, הורה ב ישתתף ב-76% מעלות ההוצאות האחרות (חריגות, בלתי־מתקזזות וחופשה).

חלוקת דמי מזונות תוך התחשבות בעלות החיים בנפרד

בחלק ה של עבודה זו הראינו כי ייתכן שביחס שהייה של 14/14 ניתן להתחשב בעלות החיים בנפרד של ההורים. במקרה כזה **עלות גידול הילדים** עומדת על 3,156 שקלים (במקום 3,770 שקלים ללא התיקון לעלות החיים בנפרד של ההורים). **סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים** (השווה לעלות **גידול הילדים** בניכוי הוצאות חריגות, הוצאות בלתי־מתקדזות והוצאות חופשה) עומד על 2,507 שקלים.³⁸ סכום זה מתחלק לעלויות משתנות בסך של 1,643 שקלים ולעלויות "מדור ושונות" בסך 864 שקלים. עתה יש להציב בנוסחאות את העלויות המתוקנות:

כפי שהיה לפני התיקון לעלות החיים בנפרד, אם הילדים שוהים רק אצל הורה א, להורה ב אין הוצאות בגין שהייתם ולכן חלוקת העלויות המשתנות היא:

$$\text{מזונות "משתנות" להורה א} = (1,643) \times [0.763 - 0] = 1,253$$

וחלוקת עלויות ה"מדור ושונות" דומה, שכן גם בקטגוריה זו אין להורה א הוצאות בסעיף זה:

$$\text{מזונות "מדור ושונות" להורה א} = (864) \times [0.763 - 0] = 659$$

נקדז את חלקו של הורה ב בקצבות הילדים, העומד על $0.76 \times 339 = 259$ שקלים. נציב את שלושת המרכיבים בנוסחה לסך דמי המזונות להורה א ונקבל:

$$(\text{קצבות ילדים} \times \text{יחס הכנסות}) - (\text{מזונות דיור}) + (\text{מזונות "משתנות"}) = \text{סך מזונות להורה א}$$

$$\text{סך מזונות להורה א} = (1,253) + (659) - (259) = 1,654$$

לכן, כאשר השהייה היא אך ורק אצל הורה א ועורכים תיקון לעלות החיים בנפרד, סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א עומד על 1,654 שקלים. כפי שניתן לראות, התחשבות בעלות החיים בנפרד של ההורים בלבד (בדומה לתחשיב שערך גרונאו בשנת 2012 בעבור ועדת שיפמן – ראו לעיל בחלק ה) מובילה למזונות שוטפים הנמוכים ב־18% מהמזונות המחושבים ללא ההתחשבות האמורה. כפי שכתבנו בחלק ה, איננו ממליצים בהכרח על שיטה זו, שכן היא מובילה להקצאת משאבים נמוכה יחסית על־חשבון הילדים, וכן מסבכת את הנוסחה.

* * *

טבלה 5 מסכמת את הנתונים המספריים שאליהם הגענו בחלק זה של העבודה, בהציגה לגבי ימי
השהייה המפורטים לעיל את עלות גידול הילדים, סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים, ההוצאה
הישירה של הורה ב וכן דמי המזונות שעליו להעביר להורה א.

טבלה 5: סיכום חלק ט – דמי מזונות שוטפים לפי ימי שהייה אצל הורה א, קטגוריה והגדרת

רמת חיים

הורה א בעל הכנסה של 5,000 שקלים (הכוללת 339 שקלים מקצבות ילדים), והורה ב בעל הכנסה של 15,000 שקלים;
הרכב משק הבית: ילד אחד קטן (מתחת לגיל עשר) וילד אחד מתבגר (גיל עשר ומעלה)

לפי גמישויות					הגדרת רמת חיים:
סך העלות	סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים	ההוצאה הישירה של הורה ב	מזונות מהורה ב להורה א	סה"כ הוצאות שוטפות הורה ב	ימי שהייה אצל הורה א (מתוך 14)
		1,674	352		6
		1,497	529		7
3,770	2,995	966	1,060	2,026	10
		0	2,026		14
מסורתית					הגדרת רמת חיים:
סך העלות	סך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים	ההוצאה הישירה של הורה ב	מזונות מהורה ב להורה א	סה"כ הוצאות שוטפות הורה ב	ימי שהייה אצל הורה א (מתוך 14)
		2,992	832		6
		2,676	1,148		7
6,735	5,351	1,727	2,097	3,824	10
		0	3,824		14

ניתן לראות כי סך ההוצאה השוטפת של הורה ב קבועה ועומדת על 2,026 שקלים (בשיטה לפי גמישויות), המהווים 76% מסך התמיכה הכלכלית השוטפת בילדים (בחיסור חלקו בקצבות הילדים, העומד על 259 שקלים). כלומר, אף שהסכום המועבר מהורה ב להורה א משתנה לפי ימי השהייה, סך העלות שהורה ב נושא בה נשארת זהה, ובהתאם לכך גם העלות שהורה א נושא בה נותרת זהה. מה שמשתנה משורה לשורה בטבלה הוא היקף זמני השהייה, שממנו נגזר היקף ההוצאות הישירות שכל אחד מההורים מוציא על הילדים.

על-מנת לאפשר לכל אדם לחשב בקלות את סכומי התמיכה בילדים ואת גובה המזונות שצריך לשלם, תוך יישום הנוסחה שהצגנו, פרסמנו באתר של פורום קהלת מחשבון הידודי (אינטראקטיבי), אשר מקבל כקלט את הכנסתם של שני ההורים, את מספר הילדים וגיליהם, ואת חלוקת השהייה של הילדים בין ההורים, ומחזיר את האומדנים לגבי עלות גידול הילדים וגובה המזונות (וכן את החלוקה לפי קטגוריות, כגון מדור). המחשבון זמין בכתובת

י. מנגנוני עדכון

1. עדכון בעקבות שינוי ביחס ההכנסות בין ההורים לאחר הפירוד

עלות גידול הילדים, שממנה נגזרים סכומי המזונות השונים, נקבעת (כמפורט בקרלינסקי ושראל (2019)) לפי הכנסתם של ההורים לפני הפירוד. השימוש בהכנסת ההורים לפני הפירוד נועד לצמצם תמריצים להקטנת ההכנסה לאחר הפירוד או לדיווח כוזב על גובה ההכנסה, במטרה להשפיע על גובה המזונות. אולם לאחר הפירוד צפויים לחול שינויים במצבם היחסי של ההורים. למשל, ייתכן שההכנסה של אחד ההורים תגדל במידה משמעותית כתוצאה מקידום מקצועי, בעוד שהכנסתו של ההורה האחר תיוותר ללא שינוי. שאלה מרכזית העולה בהקשר זה היא אם קידום מקצועי של אחד ההורים צריך להוביל לשינוי בהיקף המזונות.

עמדה אחת היא כי שינוי מסוג זה אינו צריך להקרין על היקף החובה או הזכות של הורה זה בנוגע למזונות הילדים. על-פי גישה זו, גידול בהכנסתו של ההורה המשלם מזונות אינו מטיל עליו חובה לשלם דמי מזונות גבוהים יותר (ובכך לאפשר להורה האחר להגדיל את הוצאותיו על הילדים ו/או על עצמו), ועלייה בהכנסתו של ההורה שמקבל את המזונות אינה מצדיקה את צמצום התמיכה של ההורה האחר בילדים.

העמדה האחרת גורסת כי אם מלכתחילה סך ההכנסות של ההורים ויחס ההכנסות ביניהם משפיעים על גובהם של דמי המזונות ואופן חלוקתם, אזי אם הכנסתו של אחד ההורים משתנה, יש לעדכן בהתאם את גובהם של דמי המזונות ואת אופן חלוקתם. כך יישמר עקרון השוויון – בהינתן שני מקרי פירוד עם סך הכנסה, מספר ילדים ויחס הכנסות זהים, עלות גידול הילדים זהה וגם דמי המזונות צריכים להיות זהים, בין שנתוני ההכנסות היו כאלה בזמן הפירוד ובין שהם נהיו כאלה רק תקופת־מה לאחר הפירוד.

אנו ממליצים לאמץ את העמדה השנייה (כלומר, לעדכן את דמי המזונות בהתאם לשינויים ביחס ההכנסות של שני ההורים), אך זאת בכפוף לכך שהדבר לא יהווה תמריץ חריף מדי למי מן ההורים להימנע מהגדלת הכנסותיו. תמריץ כזה עלול להיווצר, למשל, אם כתוצאה מעבודה מאומצת במיוחד אחד ההורים מקבל קידום מקצועי או תשלום בעבור שעות נוספות, ואז מתברר לו כי הוא צריך עכשיו להעביר להורה האחר כדמי מזונות חלק גדול מתוספת ההכנסה שקיבל.

על-מנת לבחון את עוצמתו של תמריץ זה, נחשב כיצד שינוי בהכנסה של אחד ההורים עשוי להשפיע על דמי המזונות. לצורך הדוגמה נניח כי יש שני ילדים, אחד קטן (מתחת לגיל עשר) ואחד מתבגר (גיל עשר ומעלה), ונבחן שני תרחישים שונים מבחינת חלוקת ההכנסות בין ההורים לפני הפרדה ויחס השהייה:

1. יחס השהייה הוא 7/14 (שוויוני), ושני ההורים מכניסים 10,000 שקלים נטו כל אחד;
2. יחס השהייה הוא 14/14 (הילדים נמצאים רק אצל הורה א), הורה א אינו עובד ויש לו רק הכנסה מקצבת הבטחת הכנסה (בסך 3,383 שקלים), ולהורה ב יש הכנסה נטו של 16,617 שקלים.

כעת נניח כי בשני התרחישים הכנסתו של הורה ב עולה ב-10%. עלייה זו בהכנסה משפיעה על דמי המזונות דרך שני ערוצים: ראשית, סך ההכנסה של ההורים עולה ולכן גם עלות גידול הילדים עולה; שנית, יחס ההכנסות בין ההורים משתנה, כך שעתה הורה ב צריך לשאת בחלק גדול יותר מעלות גידול הילדים.

בתרחיש הראשון, כאשר הכנסתו של הורה ב עולה ב-10%, עלות גידול הילדים בשיטה לפי גמישויות עולה ב-109 שקלים, סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א גדל ב-74 שקלים, וההשתתפות בהוצאות אחרות (חריגות, בלתי-מתקזזות וחופשה) גדלה ב-65 שקלים. תוספת התשלומים הכוללת של הורה ב להורה א בעבור גידול הילדים מהווה אם כן כ-14% מתוספת ההכנסה של הורה ב, והוא יכול לשמור בידיו כ-86% מתוספת ההכנסה שבה זכה.

בתרחיש השני, כאשר הכנסתו של הורה ב עולה ב-10%, עלות גידול הילדים בשיטה לפי גמישויות עולה ב-180 שקלים, סך המזונות השוטפים מהורה ב להורה א גדל ב-138 שקלים, וההשתתפות בהוצאות אחרות (חריגות, בלתי-מתקזזות וחופשה) גדלה ב-63 שקלים. תוספת התשלומים הכוללת של הורה ב להורה א בעבור גידול הילדים מהווה אם כן כ-12% מתוספת ההכנסה של הורה ב, והוא יכול לשמור בידיו כ-88% מתוספת ההכנסה שבה זכה.

מניתוח זה ניתן לראות כי אפילו לשינויים משמעותיים יחסית בהכנסה, ותחת תרחישים שונים לגבי ימי השהייה וחלוקת ההכנסות במשק הבית, יש השפעה קטנה יחסית על גובה תשלומי המזונות, אשר סביר להניח שלא תיצור תמריץ אצל ההורים להימנע מהגדלת הכנסתם, וגם לא תוביל להגשת בקשות חוזרות ונשנות לבתי-המשפט לעדכון גובה המזונות.

2. מועדי העדכון לאחר הפירוד

אנו מציעים לאמץ מודל שמבוסס במידה מסוימת על המודל הקיים כיום באוסטרליה. במודל זה כל אחד מבני-הזוג רשאי לפנות לבית-משפט מנהלי מיוחד לענייני מזונות בבקשה לעדכן את סכומי

המזונות עקב השינויים האמורים, אך פנייה כאמור יכולה להיעשות לכל־היותר פעם בחמש שנים. מכיוון שעלויות הילדים וסכומי המזונות שקופים וגלויים, פנייה כזו תצא לפועל רק אם התועלת ממנה גדולה, וההגבלה של פנייה אחת לחמש שנים תצמצם את השימוש בה לרעה. כמו־כן, מכיוון שהתחשיב יתבסס על הכנסת ההורים במהלך חמש שנים, שיטה זו תפחית באופן משמעותי את התמריצים להסתרה ולתת־דיווח על הכנסות בתקופת זמן מוגבלת או בשנה מסוימת.

3. עדכון עתידי של הטבלאות המשמשות לקביעת עלות גידול הילדים

בצד שינויים פרטניים בהכנסות ההורים ייתכנו גם שינויים ארוכי־טווח במצב המשק או בהכנסות (הממוצעות) של משקי הבית בישראל. נדרש אם כן מנגנון הצמדה שימש לעדכון הטבלאות שבהן השתמשו בעבודה זו, אשר מסתמכות על החישובים בקרלינסקי ושראל (2019) ומשקפות את הנתונים במונחי שנת 2017.

אנו ממליצים להגדיר לשם כך גורם (פקטור) קבוע על־מנת לנרמל את הטבלאות למונחי שנה עתידית כלשהי. אנו מציעים להשתמש לשם כך באומדן ההוצאה הנומינלית לצריכה פרטית לנפש בשנה מסוימת, המפורסמת על־ידי הלמ"ס, או בתחזית לגבי משתנה זה, שיכולה להיות חלק מהתחזיות השוטפות של משרד האוצר או בנק ישראל.

יא. סיכום

בעבודה זו ניתחנו את הכללים המשפטיים בנוגע למזונות ילדים שנקבעו על־ידי בית־המשפט העליון בפסק־דין בע"מ 919/15. פסיקה זו הביאה עימה שינוי עמוק, בהנהיגה מזונות ילדים א־מגדריים מגיל שש, הנקבעים על־פי פרמטרים כלכליים. עם זאת, יישומה של פסיקה זו מושפע משאלת הנתונים שבתי־המשפט מציבים בנוסחאות, ובראשם עלות הילדים בכל בית.

עד כה לא היו לבתי־המשפט נתונים אובייקטיביים בעניין זה, וקביעותיהם בעניין נטו לשינויים רבים, שבחלק מהמקרים עמדו בניגוד לנתונים ולמחקר בנושא. כדי שפסיקת בתי־המשפט תתבסס על נתונים אמפיריים אובייקטיביים, ולא תהיה שרירותית, וכדי ליצור אחידות בפסיקה, אנו מציעים נוסחה לקביעת גובה המזונות. הנוסחה מבוססת על האומדנים של עלות גידול הילדים בישראל מתוך קרלינסקי ושראל (2019), אשר נאמדו על בסיס נתונים של הלמ"ס לגבי הוצאות והכנסות בפועל של משקי בית בישראל בשנים 2014 עד 2017. האומדנים הם פונקציה של הכנסת שני ההורים, מספר הילדים וגילם. על־מנת להפוך אומדנים אלה לאומדני תמיכה כלכלית בילדים במקרה של פירוד, ולשם קביעת גובה המזונות שישולמו, אנו משתמשים בנוסחה המביאה בחשבון, בין היתר, את

ההכנסה של כל אחד מההורים ואת חלוקת ימי השהייה של הילדים בין ההורים. נוסף על כך, התמיכה הכלכלית ותשלומי המזונות מחולקים לקטגוריות הוצאה שונות על-מנת להתאימם לפסיקת דיני המשפחה בישראל. על-מנת להקל על בתי-המשפט וההורים (ואף על המחוקק) ליישם את שיטתנו, אנו מציגים מחשבון הידודי (אינטרקטיבי) קל וזמין לשימוש בכתובת

<https://kohelet.org.il/מחשבון-דמי-מזונות/>

נייר זה מיישם בצורה מעשית את פסיקת בית-המשפט העליון בבע"מ 919/15, ובכך מהווה מדריך-עזר לבתי-המשפט ליישומה של פסיקה זו. מטרתו לאפשר קביעת מזונות ריאליים בצורה אחידה, שקופה וידועה מראש. שימוש בהמלצות המפורטות בנייר זה יוביל להפחתה בהתדיינויות ובמאבקים, ויאפשר לשני משקי הבית לכלכל את הילדים בצורה ראויה. במקביל הדברים מופנים גם למחוקק, שיוכל לאמץ את הדברים ולקבוע אותם בצורה מסודרת בחקיקה. אנו מקווים כי הצעה זו תישקל בכובד-הראש הראוי לסוגיה חשובה זו.

נספחים

נספח א: רשימת המוצרים והשירותים בסקרי הוצאות משק בית של הלמ"ס לפי סוגי הוצאות

נספח ב: סך התמיכה הכלכלית בילדים ברמות הכנסה שונות ובהרכבי משק בית שונים

טבלה נ1: ההוצאה על ילדים (במונחי שנת 2017) לפי קטגוריה, הכנסה והרכב משק בית -

שיטה מסורתית

ילד אחד קטן ואחד מתבגר			שני ילדים קטנים או ילד אחד מתבגר			ילד אחד קטן			הרכב משק בית
משתנות ושונות	מדור	אחרות	משתנות ושונות	מדור	אחרות	משתנות ושונות	מדור	אחרות	הכנסה חודשית נטו
2,054	854	414	1,577	627	286	932	349	149	5,000
2,382	1,048	571	1,832	771	396	1,085	430	206	7,500
2,658	1,225	730	2,049	903	507	1,216	505	264	10,000
3,121	1,548	1,053	2,412	1,144	733	1,436	642	384	15,000

1,384	1,844	3,507	966	1,366	2,717	507	768	1,623	20,000
-------	-------	-------	-----	-------	-------	-----	-----	-------	--------

נספח ג: גורם עלות החיים בנפרד – פירוט

בקרלינסקי ושראל (2019) המשוואה שלפיה נקבעה "רמת החיים" היא:

$$B = \alpha + \beta \ln(C) + \gamma \ln(2 + 0.5k_1 + k_2) + \delta X$$

כאשר β הוא המקדם של סך ההוצאה לתצרוכת; γ הוא המקדם של מספר הנפשות במשק הבית – מספר המבוגרים הוא תמיד 2, k_1 הוא מספר הילדים הקטנים ו- k_2 הוא מספר המתבגרים; ו- X כולל מאפיינים דמוגרפיים וכלכליים נוספים של משק הבית. עלות הילדים במונחים של גידול בהוצאה לעומת משק בית ללא ילדים ניתן על-ידי:³⁹

$$\exp\left(\frac{\gamma}{\beta} \ln\left(\frac{2}{2 + 0.5k_1 + k_2}\right)\right) - 1$$

על-ידי הצבת המקדמים שנאמדו בקרלינסקי ושראל (2019) נמצא כי עלות גידולם של שני ילדים קטנים (או ילד מתבגר אחד) עומדת על 0.232. חלוקה של עלות זו בסך העלות (הכוללת גם את ההורים, המנורמלים כאמור ל-1) – כלומר $\frac{0.232}{1+0.232}$ – מובילה לכך שמשקל הילדים בתצרוכת עומד על 19%. נגדיר עתה את "גורם עלות החיים בנפרד – הורים" כ- s_p . ואת "גורם עלות החיים בנפרד – ילדים" כ- s_k . גורמים אלה מכפילים את חלק הילדים וחלק ההורים, בהתאמה, באופן הבא: $\frac{0.232 \times (1+s_k)}{1 \times (1+s_p) + 0.232 \times (1+s_k)}$. לפי גרונאו,⁴⁰ ערכו של s_p עומד על 0.25, אך גרונאו אינו מתחשב ב- s_k . אם נציב במשוואה לעיל 0 או 0.25 בגורמי עלות החיים בנפרד של ההורים והילדים, נקבל את משקל הילדים בתצרוכת כשהוא מתוקן לעלות החיים בנפרד. הכפלת משקל מתוקן זה בסך ההוצאה של משק הבית (כפונקציה של סך הכנסתו, מספר הנפשות בו וגורמים נוספים) נותנת לנו את טבלה 2.

נספח ד: חלוקת עלות גידול הילדים לקטגוריות

על מנת לאמוד כיצד ההוצאה על גידול ילדם מתחלקת לקטגוריות השונות, אמדנו שתי משוואות: האחת היא סך ההוצאה על תצרוכת בקטגוריה מסוימת (הוצאות משתנות, הוצאות "מדור ושונות", הוצאות אחרות); והמשווה השנייה היא שיעור ההוצאה על מוצרים בסיסיים (גמישות הוצאה נמוכה מ-0.75) בכל קטגוריה, כאשר שתי המשוואות הן כפונקציה של הכנסת משק הבית, מספר ילדיו ומשתני בקרה נוספים. לאחר האמידה, אנו חוזים לגבי כל קטגוריה את סך ההוצאה, וסוכמים את ההוצאות. כיוון שיכול להיות כי סך ההוצאות בחיבור ההוצאה לפי קטגוריה יהיה גבוה מסך ההוצאות

הכללי (עקב שיטת האמידה), נשתמש בשיעור היחסי מתוך ההוצאה הכוללת כאומדן להוצאה על הקטגוריה הספציפית. הטבלה הבאה מציגה את תוצאות הרגרסיה:

טבלה 2 - טבלת רגרסיה: אמידת חלוקת עלות גידול הילדים לקטגוריות

מס' מודל	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
קטגוריה:	עלויות משתנות (תלויות שהות)	עלויות משתנות (תלויות שהות)	עלויות מדור ושונות (תלויות בשהות באופן חלקי)	עלויות מדור ושונות (תלויות בשהות באופן חלקי)	עלויות חריגות ואחרות (אינן תלויות בשהות)	עלויות חריגות ואחרות (אינן תלויות בשהות)
משתנה תלוי:	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)	ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)
הכנסה נטו (לוג)	0.177 (0.321)		-0.207 (0.220)		-0.338 (0.471)	
הכנסה נטו (לוג) ²	0.0112 (0.0167)		0.0412*** (0.0112)		0.0655*** (0.0240)	
ההוצאה לתצרוכת בקטגוריה (לוג)		-0.0962*** (0.00370)		-0.260*** (0.00370)		-0.119*** (0.00207)
סך כמות ילדים (לוג)	0.360*** (0.0335)	0.154*** (0.00776)	0.0779*** (0.0169)	0.0652*** (0.00561)	0.763*** (0.0482)	0.108*** (0.0112)
גורם קבוע	4.931	-	7.007	-	3.665	-
משתני בקרה	✓	✓	✓	✓	✓	✓
מס' תצפיות	16235	16182	16235	16235	16235	16169
R ²	0.168	0.273	0.494	0.577	0.349	0.337

הערות: סטיות תקן רובסטיות בסוגריים. * מייצג $p < 0.05$, ** מייצג $p < 0.01$, *** מייצג $p < 0.001$. הגורם הקבוע כולל את החותך ואת השפעת משתני הבקרה הכוללים: קטגוריות גיל ראש משק הבית, יבשת לידת ראש משק הבית, קבוצת אוכלוסייה (יהודי לא-חרדי/יהודי-חרדי/ערבי), שנות לימוד ראש משק הבית ושנות לימוד בריבוע, שעות עבודה ראש משק הבית ובן/בת הזוג ומחוז מגורים. במשוואות שיעורי ההוצאה על מוצרי בסיס אין גורם קבוע כיוון שהוא מתבטל בשיטת חיזוי ההוצאות. לפרטים נוספים ראו קרלינסקי ושראל (2019) - עמ' 119-121.

לדוגמה, נניח שמצאנו כי במשק בית עם הכנסה נטו של 10,000 שקלים וילד אחד קטן ההוצאה הכוללת היא 2,000 שקלים. כן נניח כי בחלוקה לקטגוריות נמצא שההוצאות המשתנות הן 1,000 שקלים, שהוצאות "מדור ושונות" הן 800 שקלים ושההוצאות האחרות הן 400 שקלים (בסך-הכל 2,200 שקלים). החלק של כל אחת מהקטגוריות בהוצאה הוא 45%, 36% ו-18%, בהתאמה. נכפיל את ההוצאה הכוללת (2,000) בשיעורים אלה, ונקבל 909, 727 ו-363.

הערות

- 1 בע"מ 919/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.7.2017).
- 2 יואב מזא"ה "מהפכת מזונות הילדים: בעקבות פסיקת בית המשפט העליון בבע"מ 919/15 הארת דין יב 1 (2018).
- 3 שחר ליפשיץ וענת ליפשיץ "מזונות ילדים בגלים 6 עד 15 במצבי משמורת משותפת? מבט פרשני וגישורי בעקבות בע"מ 919/15" (2018), נגיש בכתובת https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3102880; רות הלפרין-קדרי "הלכת בע"מ 919/15, 1709 פלוני נ' פלונית: הצגה וניתוח" (2017), נגיש בכתובת https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3031326.
- 4 אריאל קרלינסקי ומיכאל שראל "אמידת העלות של גידול הילדים בישראל" הרבעון לכלכלה 63(3/4) 103 (2019). קישור מהיר למאמר: <https://bit.ly/2PufvAL>.
- 5 ס' 3 לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959.
- 6 ראו יואב מזא"ה "מזונות ילדים – בין מיתוס למציאות: הדין הדתי, הפסיקה ומה שביניהם" דין ודברים יא 501, 508–531 (2018).
- 7 שם, בעמ' 532–550.
- 8 ראו ע"מ (מחוזי חי') 318/05 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.1.2006), שם נקבע כי במשמורת משותפת ניתן להפחית כ-25% מהמזונות, אך לא להפחית מהמדור, כך שבפועל ההפחתה הייתה כ-17% בלבד. להרחבה בנושא זה ראו מזא"ה, לעיל הערה 6, בעמ' 548.
- 9 ראו מזא"ה, לעיל הערה 2.
- 10 ניכור הורי הוא הסתה של הילדים על-ידי אחד ההורים נגד ההורה האחר. ראו בעניין זה ענבל בר-און ויואב מזא"ה "ניכור הורי – סקירת ספרות" (משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, 2019).
- 11 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סקר הוצאות משק בית 2011 – סיכומים כלליים (2013), נגיש בכתובת https://www.cbs.gov.il/he/publications/DocLib/2013/1517/pdf/h_print.pdf.
- 12 השוו, לדוגמה, את בר"ע (מחוזי ת"א) 1895/02 ב' י' נ' ב' נ' (פורסם בנבו, 20.1.2003) עם עדי ברנדר ומישל סטרבצ'ינסקי מדיניות הממשלה ביחס להורים צעירים (בנק ישראל, חטיבת המחקר, 2014), נגיש בכתובת <https://www.boi.org.il/he/Research/DocLib/dp1402.pdf>. ראו גם דוח הוועדה לבחינת נושא מזונות הילדים בישראל 78–92 (2012) (דוח ועדת שיפמן), המביא ניתוחים כלכליים אמפיריים ואחרים ביחס להיקף ההוצאות של משקי בית על ילדים.
- 13 גמישות הוצאה נמוכה משמעותה שכאשר סך ההוצאה עולה ב-1%, ההוצאה על המוצר הספציפי עולה בפחות מ-1%.
- 14 ראו דוח ועדת שיפמן, לעיל הערה 12.
- 15 כפי שניתן לראות, עלות גידול הילדים בשיטה המסורתית גבוהה יותר מאשר בשיטה לפי גמישויות. הפער בין שתי השיטות באחוזים תלוי בהרכבו של משק הבית, אך לא בהכנסה, והוא תלוי באופן שלילי במספר הילדים. השיטה המסורתית מניבה עלות גבוהה ב-92% במקרה של משק בית עם ילד אחד קטן, ב-84% במקרה של משק בית עם ילד אחד מתבגר, וב-79% במקרה של משק בית עם שני ילדים (אחד קטן ואחד מתבגר).
- 16 ראו מזא"ה, לעיל הערה 6, בעמ' 508–531.
- 17 ראו בעניין זה ע"א 210/82 גלבר נ' גלבר, פ"ד לח(2) 14, 20 (1984); רע"א 324/88 אדר נ' אדר, פ"ד מב(3) 347, פס' 8 (1988); תמ"ש (משפחה ת"א) 10–101–8827 צ.ע נ' צ.ד, פס' 10 (פורסם בנבו, 16.5.2010).
- 18 ראו מיכאל שראל וגלעד גייבל בין סיוע לקיבוע: הטבות ותמריצים למשפחות חד-הוריות – סקירה וכימות (פורום קהלת, נייר מדיניות מס' 45, 2018), נגיש בכתובת <https://goo.gl/ZWwNDn>.
- 19 דוח ועדת שיפמן, לעיל הערה 12, בעמ' 89.
- 20 מקור אפשרי לאומדן גודלו של גורם עלות החיים בנפרד הוא סולם הנפשות הסטנדרטיות הנהוג בישראל, שלפיו משק בית עם נפש יחידה שווה ל-1.25 נפשות סטנדרטיות, ואילו משק בית עם שתי נפשות שווה לשתי נפשות סטנדרטיות.

- 21 דפנה הקר ורות הלפרין-קדרי "כללי ההכרעה בסכסוכי משמורת – על סכנותיה של אשליית הדמיון ההורי במציאות ממוגדרת" **משפט וממשל** טו 91 (2013). לדחיית טענות אלה ראו מזא"ה, לעיל הערה 2, ס' 2ג.
- 22 מידת הציות ואפקטיביות הגבייה משתנות בין הסוכנויות השונות. בארצות-הברית שיעור הגבייה לדמי מזונות ילדים משתנה ממדינה למדינה וכן בין הטריטוריות השונות. לפי הדוח השנתי לשנת 2019 של ה-Office of Child Support Enforcement הפדרלי, הוא נע מ-46.5% באיי הבתולה עד ל-84.2% בפנסילוניה. שיעור הגבייה הממוצע בכלל ארצות-הברית עמד באותה שנה על 66.1%. US GOVERNMENT, OFFICE OF CHILD SUPPORT ENFORCEMENT, PRELIMINARY REPORT – FY 2019 (2019), *available at* https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/programs/css/fy_2019_preliminary_data-report.pdf. באוסטרליה, בשנת 2017/18, עמד שיעור הגבייה של הגוף המנהלי האוסטרלי על 93.9%. AUSTRALIAN GOVERNMENT, DEPARTMENT OF HUMAN SERVICES, ANNUAL REPORT 2017–18. (2018), *available at* <https://www.servicesaustralia.gov.au/sites/default/files/2018/10/8802-1810-annual-report-web-2017-2018.pdf>; ובבריטניה, בשנת 2019, עמד שיעור הציות על 68%. UK Government, Child Maintenance Service, *Child Maintenance Service Statistics: Data to December 2019, Great Britain*, GOV.UK (Mar. 25, 2020), <https://www.gov.uk/government/publications/child-maintenance-service-statistics-data-to-december-2019-experimental/child-maintenance-service-statistics-data-to-december-2019-great-britain>.
- 23 UK CHILD MAINTENANCE SERVICE, HOW WE WORK OUT CHILD MAINTENANCE: A STEP-BY-STEP GUIDE (2017), *available at* https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/672432/how-we-work-out-child-maintenance.pdf; *Calculate Your Child Maintenance*, GOV.UK, <https://www.gov.uk/calculate-child-maintenance> (retrieved Sep. 23, 2020).
- 24 CANADA MINISTER OF JUSTICE, FEDERAL CHILD SUPPORT GUIDELINES (2020), *available at* <https://laws.justice.gc.ca/PDF/SOR-97-175.pdf>.
- 25 Jane C. Venohr, *Differences in State Child Support Guidelines Amounts: Guidelines Models, Economic Basis, and Other Issues*, 29 J. AM. ACAD. MATRIM. LAW. 377 (2017) בהתכתבות עם החוקרת ב-30.6.2020 היא מסרה כי נכון לשנת 2020 שתי מדינות נוספות – אילינוי וארקנסו – אמורות לעבור משיטת חישוב לפי הכנסתו של ההורה המשלם בלבד לשיטת חישוב לפי הכנסת שני ההורים.
- 26 UK CHILD MAINTENANCE SERVICE, לעיל הערה 23.
- 27 <https://processing.csa.gov.au/estimator/About.aspx>
- 28 <https://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/child-enfant/fcsg-lfpae/2017/index.html>
- 29 <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/child-enfant/guide/step6-etap6.html>
- במקרה של "משמורת משותפת" הסכום שישולם יהיה ההפרש שבין הסכומים בטבלאות. למשל, אם הכנסתו השנתית של הורה א היא 35,000 דולרים קנדיים והכנסתו השנתית של הורה ב היא 25,000 דולרים קנדיים ויש להם שני ילדים, אזי אם הילדים אצל הורה ב בלבד, הורה א צריך לשלם להורה ב 547 דולרים קנדיים בחודש, ואילו אם הילדים אצל הורה א בלבד, הורה ב צריך לשלם להורה א 391 דולרים בחודש. במקרה של משמורת משותפת ישלם הורה א להורה ב את ההפרש: 547 דולרים פחות 391 דולרים = 156 דולרים בחודש.
- 30 ראו ע"א 254/76 **ינקוביץ נ' ינקוביץ**, פ"ד לא(3) 169 (1977); ע"א 302/80 **אגלזיאס נ' אגלזיאס**, פ"ד לד(4) 529 (1980); ע"א 142/81 **ענתבי נ' ענתבי**, פ"ד לה(4) 177 (1981).
- 31 $f\left(\frac{\text{שהייה אצל הורה ב}}{14}\right)$ הינה פונקציה מורכבת שאי-אפשר להביע בצורה מתמטית פשוטה, אלא בטווח של 3 עד 11 ימי שהייה, שאז היא מוגדרת כך: $f = 0.25 + 0.5 \times \left(\frac{\text{שהייה אצל הורה ב}}{14}\right)$. מחוץ לטווח זה ראו טבלה 3 בחלק 1.

- 32 "חופשות שניתן לשייך לילדים" משמעותן חופש ונופש של הילדים עצמם, כגון טיול שנתי. ייתכנו מצבים שבהם אחד ההורים יחליט לצאת לחופשה עם הילדים (כולם או חלקם) – במצב זה לא ברור שההורה האחר אמור להשתתף בעלות החופשה.
- 33 מבחינה כלכלית, קטגוריה זו נכונה לכל הילדים עד גיל עשר, אך כדי להיכנס למסגרת שנקבעה על-ידי בית-המשפט העליון בבע"מ 919/15, ניתן להתייחס כאן רק לילדים מעל גיל שש (כלומר, לגילאי שש עד עשר).
- 34 בסוף חלק זה ניתן למצוא טבלה המסכמת את התוצאות.
- 35 נזכיר בהקשר זה שחוגים (וטיפולים רפואיים) מחושבים כהוצאות משותפות, שאינן קשורות לימי השהייה.
- 36 OECD, EDUCATION AT A GLANCE 2019 – OECD INDICATORS 361, fig. D1.a (2019), *available at* <https://doi.org/10.1787/bbfa59a3-en>
- 37 כפי שהוסבר בחלק 6, סך קצבות הילדים מועבר לרווחת הילדים. לפיכך הורה ב מעביר פחות כסף להורה א עקב חלקו בקצבאות. דרך חישוב זו מקבילה לחלוטין לקיזוז סך קצבות הילדים מעלות הילדים ואז חלוקת היתרה בין ההורים לפי יחס ההכנסות ויחס השהייה.
- 38 במשק בית עם הכנסה נטו של 20,000 שקלים ושני ילדים – אחד קטן ואחד מתבגר – סך התמיכה הכלכלית השוטפת מהווה 79% מסך ההוצאה, כפי שאפשר לראות בטבלה 4.
- 39 עלות הילדים במונחים של שיעור מההוצאה הכוללת במשק הבית נתונה על-ידי $\exp\left(\frac{\gamma}{\beta} \ln\left(\frac{2}{2+0.5k_1+k_2}\right)\right)$.
- במשק בית ללא ילדים ביטוי זה שווה ל-1. לכן עלות הילדים במונחים של גידול בהוצאה לעומת משק בית ללא ילדים נתונה על-ידי המשוואה לעיל פחות 1.
- 40 **דוח ועדת שיפמן**, לעיל הערה 12, בעמ' 89.